

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΥΠΟΥΡΓΩΝ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΕΙΚΟΣΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΑΡΧΕΣ¹ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΑΣΗ² ΤΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ³

Η Επιτροπή Υπουργών,

Υπενθυμίζοντας ότι σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών τα συμβαλλόμενα μέρη αναγνωρίζουν σε όλα τα πρόσωπα που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που καθορίζονται στο Πρώτο Μέρος της Σύμβασης,

Υπενθυμίζοντας ότι δυνάμει της διάταξης του άρθρου 2 του Τέταρτου⁴ Πρωτοκόλλου της Σύμβασης καθένας που βρίσκεται νόμιμα στο έδαφος ενός κράτους έχει το δικαίωμα να διακινείται ελεύθερα μέσα σ' αυτό,

Υπενθυμίζοντας ότι τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν την εξουσία, δυνάμει του διεθνούς δικαίου και με την επιφύλαξη των συμβατικών τους υποχρεώσεων να ελέγχουν την είσοδο και τη διαμονή των αλλοδαπών στην επικράτειά τους,

Εκτιμώντας ότι κατά την άσκηση της προαναφερόμενης εξουσίας τα συμβαλλόμενα κράτη μπορούν να κρίνουν αναγκαία την ακούσια επιστροφή των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα στο έδαφός τους⁵,

Ανησυχώντας για τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών που διαπράττονται στο πλαίσιο των απελάσεων,

Πεισιμένη ότι οι κατευθυντήριες αρχές θα επιτρέψουν όχι μόνον τη συλλογή του συνόλου των κανόνων και των οδηγιών που έχουν υιοθετηθεί και εφαρμόζονται⁶ σε αυτό το πλαίσιο στους κόλπους του Συμβουλίου της Ευρώπης, αλλά και τον εντοπισμό των βέλτιστων πρακτικών⁷ και ότι θα αποτελέσουν χρήσιμο εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιήσουν οι κυβερνήσεις κατά την υιοθέτηση εθνικών κανόνων δικαίου και κανονισμών για το θέμα της απέλασης αλλά και καθένας που συμμετέχει άμεσα ή έμμεσα στις επιχειρήσεις απέλασης,

¹ Απόδοση στην ελληνική: Γραφείο της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Αθήνα.

Οι κατευθυντήριες αρχές υιοθετήθηκαν με βάση τη Σύσταση 1547(2002) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις διαδικασίες απέλασης με σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και για την εκτέλεσή τους σε συνθήκες ασφάλειας και αξιοπρέπειας (βλέπε σχετικά ΕΔΠΑ 2002, σελ. 107). Με την από 22.1.2003 απάντησή της (έγγραφο 9761/24.1.2003) προς την Κοινοβουλευτική Συνέλευση η Επιτροπή Υπουργών στήριξε την πρόταση για σύνταξη Κώδικα Καλής Συμπεριφοράς για τις Διαδικασίες Απέλασης που «θα επιτρέψει την καταγραφή, σε ένα πραγματιστικό κείμενο, των διαφόρων κατευθυντήριων οδηγιών, που έχουν αναπτύξει διάφορα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης, ώστε να χρησιμοποιηθούν από τις κυβερνήσεις κατά την υιοθέτηση εθνικών νόμων και κανονισμών για το θέμα αυτό». Η Επιτροπή Υπουργών εξέφρασε επίσης την άποψη ότι «ο Κώδικας αυτός θα αποτελέσει πολύτιμη πηγή παροχής κατευθυντήριων οδηγιών σε όσους άμεσα ή έμμεσα εμπλέκονται στις διαδικασίες απέλασης» και «θα αναδείξει τις δραστηριότητες του Συμβουλίου της Ευρώπης σε αυτόν τον τομέα».

² Σημείωση της επιμελήτριας: Στο παρόν κείμενο ο όρος «απέλαση» χρησιμοποιείται ισοδύναμα με τους όρους «απομάκρυνση», «επιστροφή», «ακούσια επιστροφή». Με πλάγια γραφή παρατίθενται, μετά από κάθε αρχή, τα σχόλια της Ad Hoc Επιτροπής των Εμπειρογνομόνων για τις Νομικές Πτυχές του Εδαφικού Ασύλου, των Προσφύγων και των Απάτριδων (CAHAR) η οποία επεξεργάστηκε τις παρούσες κατευθυντήριες αρχές.

³ Υιοθετήθηκαν από την Επιτροπή Υπουργών στις 4.5.2005 κατά την 925^η συνάντηση των Αναπληρωτών τους [Απόφαση CM (2005) 40]. Κατά την υιοθέτηση της σχετικής απόφασης ο μόνιμος αντιπρόσωπος του Ηνωμένου Βασιλείου δήλωσε ότι δυνάμει του άρθρου 10 2 (γ) του Εσωτερικού Κανονισμού των Συναντήσεων των Αναπληρωτών των Υπουργών η κυβέρνηση του επιφυλάσσεται ως προς τη συμμόρφωση με τις κατευθυντήριες αρχές υπ' αριθμ. 2, 4, 6, 7, 8, 11 και 16.

⁴ Σημείωση της επιμελήτριας: δεν έχει κυρωθεί από την Ελλάδα.

⁵ «Πεδίο εφαρμογής»: Οι κατευθυντήριες αρχές εφαρμόζονται στις διαδικασίες απομάκρυνσης των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα σε ένα από τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η άρνηση εισόδου (απόρριψη) στα σύνορα δεν υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής τους, αλλά κάποιοι κανόνες εφαρμόζονται και σε αυτούς τους τύπους των αποφάσεων.

⁶ Προκειμένου να εντοπιστούν οι ισχύοντες κανόνες που έχουν υιοθετηθεί στους κόλπους του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα θέματα της απέλασης, αναλυτικές έρευνες διεξήχθησαν ειδικότερα σε επίπεδο νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας.

⁷ Προκειμένου να εντοπιστούν κάποιες από τις ισχύουσες «βέλτιστες πρακτικές» η ομάδα εργασίας συνέταξε ερωτηματολόγιο για την απέλαση που απηύθυνε στα κράτη μέλη της Ad Hoc Επιτροπής Εμπειρογνομόνων για τις Νομικές Πτυχές του Εδαφικού Ασύλου, των Προσφύγων και των Απάτριδων (CAHAR). Στο ερωτηματολόγιο αυτό απάντησαν είκοσι επτά κράτη.

Υπενθυμίζοντας ότι καθένας που αναζητά διεθνή προστασία δικαιούται να εξεταστεί το αίτημά του στο πλαίσιο δίκαιης διαδικασίας σύμφωνα με τις διατάξεις του διεθνούς δικαίου που περιλαμβάνει την πρόσβαση σε αποτελεσματική προσφυγή πριν τη λήψη ή την εκτέλεση της απόφασης απέλασης,

1. Υιοθετεί τις ακόλουθες κατευθυντήριες αρχές και καλεί τα κράτη μέλη να διασφαλίσουν την ευρύτερη δυνατή διάδοσή τους στις αρμόδιες για την απέλαση των αλλοδαπών εθνικές αρχές.

2. Εκτιμά ότι, η υιοθέτηση αλλά και η εφαρμογή των κατευθυντήριων αρχών διέπεται από τις εξής παραμέτρους:

α) καμιά από τις κατευθυντήριες αρχές δεν επιβάλλει νέες υποχρεώσεις στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η χρήση του ρήματος «υποχρεούται» στο παρόν έγγραφο υποδηλώνει μόνον ότι ο υποχρεωτικός χαρακτήρας των κανόνων αντιστοιχεί σε ήδη ισχύουσες για τα κράτη μέλη υποχρεώσεις. Όμως, σε κάποιες περιπτώσεις, οι κατευθυντήριες αρχές υπερβαίνουν την απλή αναδιατύπωση των αναγκαστικής εφαρμογής κανόνων δικαίου που ισχύουν. Πρόκειται για την περίπτωση όπου οι κατευθυντήριες αρχές αποτελούν σύσταση προς τα κράτη μέλη. Οι κατευθυντήριες αρχές εντοπίζουν επίσης κάποιες βέλτιστες πρακτικές που φαίνεται να αποτελούν πρωτοπόρα μέσα που εξασφαλίζουν τον απόλυτο σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου στις περιπτώσεις της ακούσιας επιστροφής. Η Επιτροπή Υπουργών ενθαρρύνει τα κράτη να εφαρμόζουν αυτές τις πρακτικές που θεωρεί επιθυμητές,

β) οι κατευθυντήριες αρχές δεν θίγουν καθ' οιονδήποτε τρόπο τις διατάξεις του εθνικού ή του διεθνούς δικαίου που συμβάλλουν περισσότερο στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ειδικότερα, στο μέτρο όπου οι κατευθυντήριες αρχές αναφέρονται στα δικαιώματα που εγγυάται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών η ερμηνεία τους πρέπει να είναι σύμφωνη με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου,

γ) οι κατευθυντήριες αρχές δεν επιδρούν στις επιφυλάξεις που έχουν διατυπώσει τα συμβαλλόμενα κράτη στα διεθνή κείμενα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: Εθελοντικός Επαναπατρισμός

1^η Αρχή: Ενθάρρυνση του εθελοντικού επαναπατρισμού

Το κράτος υποδοχής θα πρέπει να υιοθετεί μέτρα που ενθαρρύνουν τον εθελοντικό επαναπατρισμό, που είναι προτιμότερος από την απέλαση. Εάν είναι απαραίτητο, θα πρέπει επίσης να αξιολογεί και να βελτιώνει τακτικά τα προγράμματα που υλοποιεί γι' αυτόν το σκοπό.

Σχόλια

1. Ο εθελοντικός επαναπατρισμός είναι προτιμότερος από την απέλαση και ενέχει λιγότερους κινδύνους παραβίασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Γι' αυτό συστήνεται στα κράτη υποδοχής να τον ενθαρρύνουν, ειδικότερα παρέχοντας στους υπό απέλαση αλλοδαπούς επαρκή προθεσμία για να συμμορφωθούν εκούσια με την απόφαση απέλασης και να εγκαταλείψουν το εθνικό έδαφος, παρέχοντάς τους υλική βοήθεια, όπως είναι κίνητρα ή η κάλυψη των εξόδων μεταφοράς, ενημερώνοντάς τους αναλυτικά σε γλώσσα που κατανοούν για τα εφαρμοζόμενα προγράμματα εθελοντικού επαναπατρισμού, ειδικότερα γι' αυτά που υλοποιεί ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης⁸ και άλλοι οργανισμοί αυτού του τύπου, που τα κράτη υποδοχής καλούνται να εφαρμόσουν και να αναπτύξουν [(βλέπε Σύσταση 1237 (1994) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης για το καθεστώς των απορριφθέντων αιτούντων άσυλο) και αναφορικά με το ρόλο του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης την απάντηση της Επιτροπής Υπουργών που υιοθετήθηκε στις 21.1.1994 κατά την 869^η συνάντηση των Αναπληρωτών τους και Σύσταση 1607 (2003) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης για τις Δραστηριότητες του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης].

2. Δεν εντάσσεται στο σκοπό των κατευθυντήριων αρχών η ανάλυση του συνόλου των προγραμμάτων που υιοθετούν τα κράτη για να διευκολύνουν και να ενθαρρύνουν τους αλλοδαπούς να συμμορφωθούν εκούσια με τις αποφάσεις απομάκρυνσης. Υπενθυμίζεται ότι η απέλαση θεωρείται μέτρο λιγότερο επιθυμητό σε σχέση με τον εθελοντικό επαναπατρισμό. Έχει επίσης σημασία η έγκυρη ενημέρωση των πα-

⁸ Σημείωση της επιμελήτριας: η Ελλάδα είναι συμβαλλόμενο μέρος στο Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης. (βλέπε σχετικά Ν. 1784/1988, ΦΕΚ 113, τ. Α').

ράνομων αλλοδαπών για τα υλοποιούμενα προγράμματα, για παράδειγμα με ενημερωτικά φυλλάδια που εκδίδονται σε διάφορες γλώσσες. Επίσης, τα κράτη ενθαρρύνονται να επανεξετάζουν και να τροποποιούν τα προγράμματα εθελοντικού επαναπατρισμού με βάση την εμπειρία τους και αυτήν άλλων κρατών που εφαρμόζουν παρόμοια προγράμματα. Για το σκοπό αυτό η χρήση δεικτών μπορεί να αναδειχθεί ιδιαίτερα χρήσιμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II: Η απόφαση απέλασης

2^η Αρχή: Έκδοση απόφασης απέλασης

Οι διαταγές απέλασης πρέπει να εκδίδονται κατ' εφαρμογήν αποφάσεων που είναι σύμφωνες με το νόμο.

1. Η διαταγή απέλασης δεν μπορεί να εκδοθεί παρά μόνον εφόσον οι αρχές του κράτους υποδοχής έχουν λάβει υπόψη όλες τις διαθέσιμες κατάλληλες πληροφορίες και είναι ευλόγως πεπεισμένες ότι ο σεβασμός ή η εκτέλεση της σχετικής απόφασης δεν θα εκθέσει τον απειλούμενο με απέλαση αλλοδαπό:

α) σε πραγματικό κίνδυνο να εκτελεστεί ή να υποστεί βασανιστήρια ή μεταχείριση ή τιμωρία απάνθρωπη ή εξευτελιστική,

β) σε πραγματικό κίνδυνο να σκοτωθεί ή να υποστεί μεταχείριση απάνθρωπη ή εξευτελιστική από μη κρατικά όργανα, στην περίπτωση που οι αρχές του κράτους επιστροφής, τα μέρη ή οι οργανώσεις που ελέγχουν αυτό το κράτος ή σημαντικό τμήμα της επικράτειάς του, συμπεριλαμβανομένων των διεθνών οργανισμών, δεν έχουν τη δυνατότητα ή τη βούληση να του παρέχουν κατάλληλη και αποτελεσματική προστασία, ή

γ) σε άλλες καταστάσεις που, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο ή την εθνική νομοθεσία, δικαιολογούν τη χορήγηση διεθνούς προστασίας.

2. Η απόφαση απέλασης πρέπει να ληφθεί μόνον εφόσον οι αρχές του κράτους υποδοχής είναι πεπεισμένες, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις διαθέσιμες κατάλληλες πληροφορίες, ότι η ενδεχόμενη επέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής και/ή της ιδιωτικής ζωής του υπό απέλαση αλλοδαπού είναι ανάλογη του επιδιωκόμενου νόμιμου σκοπού.

3. Εάν το κράτος επιστροφής δεν είναι το κράτος καταγωγής του απειλούμενου με απέλαση η απόφαση απομάκρυνσης θα πρέπει να ληφθεί μόνον εφόσον οι αρχές του κράτους υποδοχής είναι ευλόγως πεπεισμένες ότι το κράτος στο οποίο απομακρύνεται ο ενδιαφερόμενος αλλοδαπός δεν θα τον επαναπροωθήσει σε τρίτο κράτος όπου μπορεί να εκτεθεί στον κίνδυνο μεταχείρισης ή στην κατάσταση που περιγράφονται ανωτέρω στα εδάφια (α) και (β) ή (γ) της παραγράφου 1 της παρούσας αρχής.

4. Για την αξιολόγηση της κατάστασης που επικρατεί στο κράτος επιστροφής οι αρχές του κράτους υποδοχής θα πρέπει να προστρέχουν στις διαθέσιμες πηγές πληροφόρησης, συμπεριλαμβανομένων των πηγών των μη κυβερνητικών οργανώσεων, και να εξετάζουν κάθε πληροφορία της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες.

5. Πριν ληφθεί απόφαση απέλασης ενός παιδιού χωρισμένου από την οικογένειά του, θα πρέπει να του παρασχεθεί συνδρομή, ιδιαίτερα νομική, λαμβάνοντας προσηκόντως υπόψη το μείζον συμφέρον του παιδιού. Πριν την απομάκρυνση του παιδιού οι αρχές του κράτους υποδοχής θα πρέπει να είναι πεπεισμένες ότι στο κράτος επιστροφής θα παραδοθεί σε μέλος της οικογένειάς του, σε συγκεκριμένο κηδεμόνα ή σε κατάλληλο κέντρο υποδοχής.

6. Η απόφαση απέλασης δεν θα πρέπει να εκτελείται όταν οι αρχές του κράτους υποδοχής ενημερώνονται ότι το κράτος επιστροφής αρνείται την επανεισδοχή του ενδιαφερόμενου. Στις περιπτώσεις όπου το κράτος επιστροφής αρνείται την εισδοχή του απειλυνόμενου αλλοδαπού το κράτος υποδοχής θα πρέπει να επιτρέψει την επανεισδοχή του στο έδαφός του.

Σχόλια

1. Η πρώτη φράση αυτής της κατευθυντήριας αρχής αναφέρεται στην απαγόρευση έκδοσης αυθαίρετων αποφάσεων απέλασης. Η απαγόρευση αυτή εγγυάται ουσιαστικά την προστασία από τον κίνδυνο διακριτικής μεταχείρισης κατά την απόλαυση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που προστατεύει η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

2. Η απόφαση απέλασης ενός αλλοδαπού πρέπει να είναι σύμφωνη με το νόμο. Η προϋπόθεση αυτή αποτυπώνεται στη διάταξη του άρθρου 1 του Έβδομου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης⁹ που προβλέπει ότι ο «αλλοδαπός που έχει νόμιμα τη διαμονή του στην επικράτεια ενός κράτους δεν απελαύνεται παρά μόνον μετά από απόφαση που έχει ληφθεί σύμφωνα με το νόμο...». Όπως διευκρινίζεται στην εισηγητική έκθεση αυτού του Πρωτοκόλλου η απόφαση πρέπει να λαμβάνεται από τις αρμόδιες αρχές σύμφωνα με τους ισχύοντες ουσιαστικούς και διαδικαστικούς κανόνες δικαίου. Το πεδίο εφαρμογής *ratione personae* των Κατευθυντήριων Αρχών είναι ευρύτερο από αυτό του άρθρου 1 του Έβδομου Πρωτοκόλλου. Όμως, οι συντάκτες αυτής της αρχής εκτιμούν ότι η προϋπόθεση που θέτει το προαναφερόμενο άρθρο αποτελεί στοιχειώδη εγγύηση που θα πρέπει να αναγνωρίζεται σε κάθε αλλοδαπό που απειλείται με απέλαση, ανεξάρτητα από καθεστώς της διαμονής του στο κράτος υποδοχής (νόμιμη ή παράνομη διαμονή) και από το εάν η απόφαση απομάκρυνσης παραβιάζει τα ατομικά δικαιώματα που εγγυάται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών.

Αυτή η κατευθυντήρια αρχή στηρίζεται στη θέση σύμφωνα με την οποία εφόσον το κράτος υποδοχής υποχρεούται να μην επαναπροωθεί τους αλλοδαπούς που υπάγονται στη δικαιοδοσία του όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις της παραγράφου 1 δεν πρέπει να διατάσσει την απέλαση εκτός εάν έχει πεισθεί, στο μέτρο του εφικτού και των διαθέσιμων πληροφοριών, ότι δεν πληρείται καμιά από αυτές τις προϋποθέσεις. Εννοείται ότι ο αποδέκτης της απόφασης απέλασης μπορεί να αιτηθεί την αναστολή της εκτέλεσής της ή ακόμη και την ακύρωσή της ασκώντας το δικαίωμά του σε αποτελεσματική προσφυγή κατά της απόφασης αυτής (βλέπε 5^η Αρχή). Όμως, η αρχή αυτή προβλέπει μια προληπτική προσέγγιση προκειμένου να περιορισθούν οι περιπτώσεις άσκησης προσφυγών.

Παράγραφος 1

1. Η προϋπόθεση του εδαφίου (α) της πρώτης παραγράφου απορρέει από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σύμφωνα με την οποία στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3 της Σύμβασης «η απομάκρυνση του φυγάδα σε κράτος όπου θα υποστεί ή όπου κινδυνεύει να υποστεί βασανιστήρια ή μεταχείριση απάνθρωπη ή εξευτελιστική συνεπάγεται την ευθύνη του συμβαλλόμενου κράτους όταν για σοβαρούς λόγους πιστεύεται ότι ο ενδιαφερόμενος απειλείται με κίνδυνο βασανιστηρίων» (απόφαση *Soering* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, παρ. 88¹⁰, απόφαση *Chahal* κατά Ηνωμένου

⁹ Σημείωση της επιμελήτριας: έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με το Ν. 1705/1987 (ΦΕΚ 89, τ. Α').

¹⁰ Σημείωση της επιμελήτριας: «88. Το άρθρο 3 της Σύμβασης δεν προβλέπει εξαιρέσεις και σύμφωνα με το άρθρο 15 δεν επιτρέπεται η λήψη μέτρων κατά παράβαση των υποχρεώσεων που προβλέπονται από τη Σύμβαση σε περίπτωση πολέμου ή άλλου δημοσίου κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους. Αυτή η απόλυτη απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας υποδηλώνει ότι το άρθρο 3 εγγυάται μια από τις θεμελιώδεις αξίες των δημοκρατικών κοινωνιών που απαρτίζουν το Συμβούλιο της Ευρώπης. Παρόμοιο άρθρο περιλαμβάνουν και άλλα διεθνή κείμενα, όπως το Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων του 1966 και η Αμερικανική Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 1969 και εν γένει αναγνωρίζεται ως διεθνώς αποδεκτό κριτήριο. Παραμένει όμως το ερώτημα εάν η έκδοση ενός φυγόδικο σε ένα άλλο κράτος όπου μπορεί ή κινδυνεύει να υποστεί βασανιστήρια ή μεταχείριση ή τιμωρία απάνθρωπη ή εξευτελιστική συνεπάγεται ευθύνες για το συμβαλλόμενο κράτος στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 3. Τις επαχθείς συνέπειες των βασανιστηρίων αναγνωρίζει επίσης το άρθρο 3 της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων, που ορίζει ότι «κανένα κράτος δεν θα απελαύνει, δεν θα επαναπροωθεί, ούτε θα εκδίδει πρόσωπα σε άλλο κράτος, όπου υπάρχουν ουσιώδεις λόγοι να πιστεύεται ότι αυτό το πρόσωπο να κινδυνεύσει να υποστεί βασανιστήρια». Το γεγονός ότι μια εξειδικευμένη συνθήκη καταγράφει λεπτομερειακά την ειδικότερη υποχρέωση απαγόρευσης των βασανιστηρίων δεν σημαίνει ότι μια κατ' ουσίαν όμοια υποχρέωση δεν είναι εγγενής στη γενική διατύπωση του άρθρου 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Δεν θα ήταν σύμφωνο με τις αξίες της Σύμβασης, δηλαδή με «την κοινή κληρονομιά πολιτικών παραδόσεων και ιδεωδών σεβασμού της ελευθερίας και του κράτους δικαίου» που αναφέρονται στο Προοίμιο, ένα συμβαλλόμενο κράτος να παραδώσει ένα φυγόδικο σε κράτος όπου υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να πιστεύεται ότι θα κινδυνεύσει να υποστεί βασανιστήρια, όσο αποτρόπαιο και εάν είναι το έγκλημα που διέπραξε. Η έκδοση σ' αυτές τις περιστάσεις, αν και δεν αναφέρεται ρητά στη συνολική και γενική διατύπωση του άρθρου 3 θα ήταν αντίθετη με το πνεύμα και το σκοπό του άρθρου αυτού και κατά την άποψη του Δικαστηρίου αυτή η εγγενής υποχρέωση της απαγόρευσης έκδοσης εκτείνεται στις περιπτώσεις όπου ο φυγόδικος μπορεί να αντιμετωπίσει στο κράτος όπου επιστρέφεται πραγματικό κίνδυνο βασανιστηρίων ή απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, που απαγορεύει το άρθρο αυτό».

Βασιλείου, παρ. 74¹¹). Η απαγόρευση απέλασης αφορά στις περιπτώσεις όπου ο ενδιαφερόμενος κινδυνεύει να καταδικαστεί σε θανατική ποινή, κατά παραβίαση του 13^{ου} Πρωτοκόλλου της Σύμβασης¹².

2. Η απαγόρευση επαναπροώθησης στη χώρα καταγωγής όπου υπάρχει κίνδυνος βασανιστηρίων αποτυπώνεται επίσης στη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 3 της Σύμβασης του Ο.Η.Ε. κατά των Βασανιστηρίων¹³ που έχει υπογραφεί στις 10.12.1984. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει επίσης αποφασίσει ότι σε εξαιρετικές περιστάσεις ισοδυναμεί με απάνθρωπη μεταχείριση η απέλαση αλλοδαπού που συνεπάγεται τη διακοπή ιατρικής θεραπείας (βλέπε απόφαση D. κατά Ηνωμένου Βασιλείου και απόφαση Bensaid κατά Ηνωμένου Βασιλείου).

3. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δεν έχει κρίνει ότι αποτελεί παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης η απέλαση σε χώρα όπου ο ενδιαφερόμενος κινδυνεύει να καταδικαστεί σε ισόβια φυλάκιση χωρίς δυνατότητα απόλυσης. Όμως, εκτίμησε ότι παρόμοια κατάσταση μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα που άπτονται του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 3 της Σύμβασης¹⁴ (Σχετική είδαι η Σύσταση (2003) 23 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη για τη διαχείριση του προβλήματος των καταδικασμένων σε ισόβια φυλάκιση καθώς και των υπόλοιπων καταδίκων που στερούνται μακροχρόνια την προσωπική τους ελευθερία από τις σωφρονιστικές αρχές).

4. Αναφορικά με το εδάφιο (β) υπενθυμίζεται ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει κρίνει ότι το «το άρθρο 3 εφαρμόζεται επίσης όταν ο κίνδυνος προέρχεται από άτομα ή ομάδες ατόμων που δεν ασκούν δημόσια εξουσία. Επιπρόσθετα, πρέπει να αποδειχθεί ότι υπάρχει πραγματικός κίνδυνος και ότι οι αρχές του κράτους προορισμού δεν είναι σε θέση να τον αποτρέψουν παρέχοντας την προσήκουσα προστασία» (απόφαση H.L.R. κατά Γαλλίας της 29.4.1997, Προσφυγή, No. 24573/94, παρ. 40). Κατά την επιλογή των όρων που χρησιμοποιούνται σ' αυτό το εδάφιο ελήφθη υπόψη ότι σύμφωνα με τον ορισμό του δημόσιου διεθνούς δικαίου τα «βασανιστήρια» διαπράττονται αποκλειστικά από δημόσιο λειτουργό ή από οιονδήποτε ενεργεί με επίσημη ιδιότητα ή με την υποκίνηση ή τη συναίνεση ή την ανοχή του (άρθρο 1 της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων του 1984).

5. Η προϋπόθεση που θέτει το εδάφιο (γ) καλύπτει ειδικότερα την αρχή της «μη επαναπροώθησης» που αποτυπώνεται στη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 33 της Σύμβασης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων. Σχετικά υπενθυμίζονται τα διεθνή κείμενα που αφορούν στην επικουρική προστασία. Αυτό το εδάφιο λαμβάνει επίσης υπόψη τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που «δεν αποκλείει να ανακύπτει κατ' εξαίρεση πρόβλημα στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 της Σύμβασης στις περιπτώσεις όπου ο φυγάς έχει υποστεί ή κινδυνεύει να υποστεί παραβίαση του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη (βλέπε την προαναφερόμενη απόφαση Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου, παρ. 113¹⁵ και την απόφαση Drozd et Janousek κατά Γαλλίας και Ισπανίας της 26.6.1992, Series A, No. 240, σελ. 34, παρ. 110¹⁶).

¹¹ Σημείωση της επιμελήτριας: «74. Όμως, σύμφωνα με πάγια νομολογία του Δικαστηρίου η απέλαση από ένα συμβαλλόμενο κράτος μπορεί να εγείρει ζητήματα που υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3 και άρα το κράτος αυτό δεσμεύεται από τη Σύμβαση όταν για βάσιμους λόγους πιστεύεται ότι ο ενδιαφερόμενος, εάν απελαθεί, θα αντιμετωπίσει στη χώρα όπου αναγκάζεται να επιστρέψει πραγματικό κίνδυνο να υποστεί βασανιστήρια ή μεταχείριση αντίθετη με το άρθρο 3. Υπ' αυτές τις συνθήκες το άρθρο 3 απαγορεύει την απέλαση του ενδιαφερόμενου στο συγκεκριμένο κράτος».

¹² Σημείωση της επιμελήτριας: έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με το Ν. 3289/2004, ΦΕΚ 227, τ. Α'.

¹³ Σημείωση της επιμελήτριας: έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με το Ν. 1782/1988, (ΦΕΚ 116, τ. Α')

¹⁴ Βλέπε αποφάσεις του Δικαστηρίου επί των υποθέσεων Weeks κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 2.3.1987, Series A, No. 114 – Nivette κατά Γαλλίας της 14.12.2000, προσφυγή No. 44190/98 – Sawoniuk κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 29.5.2001, προσφυγή No. 63716/00 της 29.5.2001 (όπου αναφερόμενο στη νομολογία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το Δικαστήριο σημειώνει ότι η «Επιτροπή εξέφρασε την άποψη ότι «η ισόβια φυλάκιση χωρίς δυνατότητα απόλυσης μπορεί να εγείρει θέμα απάνθρωπης μεταχείρισης»), Einhorn κατά Γαλλίας της 16.10.2001, προσφυγή No. 71555/01, παρ. 27.

¹⁵ Σημείωση της επιμελήτριας: « 113. Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, όπως αποτυπώνεται στο άρθρο 6 της Σύμβασης κατέχει κυρίαρχη θέση σε μια δημοκρατική κοινωνία. Το Δικαστήριο δεν αποκλείει να εγείρεται κατ' εξαίρεση ζήτημα που υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 στις περιπτώσεις έκδοσης όταν ο φυγόδικος κινδυνεύει να μην έχει πρόσβαση στο δικαίωμα σε δίκαιη δίκη στο κράτος όπου αναγκάζεται να επιστρέψει. Όμως, από τα πραγματικά περιστατικά της παρούσας υπόθεσης δεν αποδεικνύεται παρόμοιας κίνδυνος». Βλέπε επίσης ανωτέρω υποσημείωση 10.

¹⁶ Βλέπε επίσης Einhorn κατά Γαλλίας της 16.10.2001, προσφυγή No. 71555/01, παρ. 32.

Παράγραφος 2

1. Η παρούσα παράγραφος αποσκοπεί στην προστασία του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής του απειλούμενου με απέλαση και / ή του δικαιώματος σεβασμού της οικογενειακής ζωής όταν έχει δημιουργήσει οικογένεια στη χώρα υποδοχής. Αυτή η προϋπόθεση απορρέει από την πλούσια νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επί του άρθρου 8 της Σύμβασης (βλέπε αποφάσεις *Moustaquim* κατά Βελγίου, *Beldjoudi* κατά Γαλλίας, *Nasri* κατά Γαλλίας, *Ezzouhdi* κατά Γαλλίας, *Amrollahi* κατά Δανίας και *Boultif* κατά Ελβετίας¹⁷, *Benhebbba* κατά Γαλλίας, παρ.32¹⁸ και *Mokrani* κατά Γαλλίας, παρ. 30-32¹⁹).

2. Υπογραμμίζεται ότι σε μια ιδιάζουσα περίπτωση το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 8 της Σύμβασης στο μέτρο που η απόφαση απέλασης είχε ως συνέπεια την αδυναμία του ενδιαφερόμενου να εμφανισθεί σε διαδικασία όπου η παρουσία του ήταν απαραίτητη (απόφαση *Ciliz* κατά Ολλανδίας της 11.7.2000, παρ. 71).

3. Για να εναρμονίσουν την εσωτερική τους νομοθεσία με την προαναφερόμενη νομολογία τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης μπορούν επίσης να συμβουλευτούν τη Σύσταση (2000) 15 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ασφάλεια της διαμονής των επί μακρόν διαμενόντων μεταναστών καθώς και στη Σύσταση 1504 (2001) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την απαγόρευση απέλασης των επί μακρόν διαμενόντων μεταναστών.

Παράγραφος 3

Η τρίτη παράγραφος απορρέει από την απόφαση που εξέδωσε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στις 7.3.2000 επί του παραδεκτού της προσφυγής του κυρίου T.I. κατά του

¹⁷ Για τις αποφάσεις αυτές βλέπε σε ΕΔΠΑ 2000 στις σελίδες 175, 181, 187 αντίστοιχα, ΕΔΠΑ 2001 στη σελίδα 458, ΕΔΠΑ 2003 στις σελίδες 449 και 435.

¹⁸ Σημείωση της επιμελήτριας: «32. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι με την απόφαση *Boultif* υιοθέτησε τις κατευθυντήριες αρχές που καθορίζουν την κρίση τους στις περιπτώσεις όπου δικάζει υποθέσεις που αφορούν στην απομάκρυνση αλλοδαπού από το έδαφος της χώρας υποδοχής, όπου εισήλθε ενόσω ήταν ενήλικας. Πρόκειται για: - τη φύση και τη σοβαρότητα του εγκλήματος που διέπραξε, - τη διάρκεια της παραμονής του στη χώρα από την οποία απελαύνεται, - το χρονικό διάστημα που παρήλθε από τη διάπραξη του εγκλήματος έως την επιβολή του επίμαχου μέτρου καθώς και τη συμπεριφορά του ενδιαφερόμενου κατά το διάστημα αυτό, - την ιθαγένεια των ενδιαφερομένων μερών, - την οικογενειακή κατάσταση του προσφεύγοντα, για παράδειγμα τη διάρκεια του γάμου του καθώς και άλλα στοιχεία που καθορίζουν τον πραγματικό χαρακτήρα της συζυγικής ζωής, τη γνώση του συζύγου για την εγκληματική δραστηριότητά του/της συζύγου, - τη γέννηση παιδιών και την ηλικία τους, - τη σοβαρότητα των δυσκολιών που θα αντιμετωπίσει ο / η σύζυγος του απειλούμενου με απέλαση στη χώρα καταγωγής του / της συζύγου».

¹⁹ Σημείωση της επιμελήτριας: «30. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι στην απόφαση *Boultif* έθεσε τις κατευθυντήριες αρχές που διέπουν την κρίση του στις περιπτώσεις όπου δικάζει υποθέσεις που αφορούν στην απομάκρυνση αλλοδαπού από το έδαφος της χώρας υποδοχής, όπου εισήλθε ενόσω ήταν ενήλικας. Πρόκειται για: - τη φύση και τη σοβαρότητα του εγκλήματος που διέπραξε, - τη διάρκεια της παραμονής του στη χώρα από την οποία απελαύνεται, - το χρονικό διάστημα που παρήλθε από τη διάπραξη του εγκλήματος έως την επιβολή του επίμαχου μέτρου καθώς και τη συμπεριφορά του ενδιαφερόμενου κατά το διάστημα αυτό, - την ιθαγένεια των ενδιαφερομένων μερών, - την οικογενειακή κατάσταση του προσφεύγοντα, για παράδειγμα τη διάρκεια του γάμου του καθώς και άλλα στοιχεία που καθορίζουν τον πραγματικό χαρακτήρα της συζυγικής ζωής, τη γνώση του/της συζύγου για την εγκληματική δραστηριότητά του/της συζύγου, - τη γέννηση παιδιών και την ηλικία τους, - τη σοβαρότητα των δυσκολιών που θα αντιμετωπίσει ο / η σύζυγος του απειλούμενου με απέλαση στη χώρα καταγωγής του / της συζύγου. 31. Τα ίδια κριτήρια εφαρμόζονται όταν πρόκειται για μετανάστες δεύτερης γενιάς ή όταν πρόκειται για μετανάστες που έφθασαν στη χώρα υποδοχής ενόσω ήσαν ανήλικοι και δημιούργησαν σ' αυτή οικογενειακή ζωή. Εάν δεν συντρέχει η περίπτωση δημιουργίας οικογένειας το Δικαστήριο εφαρμόζει τα τρία πρώτα από τα προαναφερθέντα κριτήρια. Βέβαια, πλην των προαναφερομένων κριτηρίων συνεκτιμά τους ειδικότερους δεσμούς που οι προαναφερόμενοι μετανάστες έχουν αναπτύξει με τη χώρα υποδοχής όπου έχουν διαμένει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους. Θα εξετάσει πού έχουν ολοκληρώσει την εκπαίδευσή τους, πού έχουν αναπτύξει τους περισσότερους κοινωνικούς δεσμούς και την προσωπικότητά τους. Γεννημένοι ή εισελθόντες στη χώρα υποδοχής λόγω της μετανάστευσης των γονέων τους, αναπτύσσουν συνήθως σ' αυτήν τους σημαντικότερους οικογενειακούς δεσμούς. Κάποιοι από τους μετανάστες αυτούς δεν διατηρούν με την πατρογονική τους χώρα παρά το δεσμό της ιθαγένειας. 32. Κρίνοντας τη σοβαρότητα των εγκλημάτων που διέπραξε ο προσφεύγων το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι κατ' αρχήν καταδικάστηκε σε νεαρή ηλικία σε τρίμηνη φυλάκιση με αναστολή και διαφαίνεται ότι ο Υπουργός Εσωτερικών της Γαλλίας δεν έλαβε υπόψη του αυτό το αδίκημα προκειμένου να αποφασίσει την απέλασή του από τη χώρα. Αντίθετα, η απόφαση απέλασης στηρίχθηκε στην καταδίκη του 1992 για διακίνηση ναρκωτικών, εν προκειμένω ηρωίνης, αδίκημα το οποίο τα συμβαλλόμενα κράτη αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερη αυστηρότητα προκειμένου για την εξάλειψη αυτής της μάστιγας. Η καταδίκη σε τετραετή φυλάκιση που απαγγέλθηκε σε βάρος του προσφεύγοντα επιβεβαιώνει τη σοβαρότητα του αδικήματος που διέπραξε. Απομένει να καθορισθεί εάν ένα τόσο επαχθές μέτρο, όπως αυτό της απέλασης, είναι ανάλογο του επιδιωκόμενου σκοπού, λαμβάνοντας υπόψη τους δεσμούς του προσφεύγοντα με τη Γαλλία».

Ηνωμένου Βασιλείου²⁰. Στην υπόθεση αυτή το Δικαστήριο κρίνοντας ότι «η έμμεση επαναπροώθηση σε μια χώρα που είναι συμβαλλόμενο κράτος δεν επιδρά επί της ευθύνης του Ηνωμένου Βασιλείου που υποχρεούται να διασφαλίσει ότι ο προσφεύγων δεν θα κινδυνεύσει επί τη βάση της απόφασης απέλασης να υποστεί μεταχείριση αντίθετη με το άρθρο 3 της Σύμβασης» υπογράμμισε την υποχρέωση του κράτους υποδοχής να διασφαλίσει, υπό οιαδήποτε μορφή, «αποτελεσματικούς διαδικαστικούς κανόνες που προστατεύουν τον ενδιαφερόμενο από την απομάκρυνση» σε τρίτη χώρα. Ανήκει στη σφαίρα ευθύνης του κράτους υποδοχής να κρίνει εάν πράγματι ισχύουν οι εγγυήσεις που παρέχει το κράτος επιστροφής. Αυτή η προϋπόθεση δικαιολογείται ειδικότερα όταν το κράτος στο οποίο επαναπροωθείται ο απελαυνόμενος – ή από το οποίο φοβάται ότι θα απελαθεί σε τρίτη χώρα – δεν είναι μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης και κατά συνέπεια δεν δεσμεύεται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Υπογραμμίζεται ότι η Επιτροπή του Ο.Η.Ε. κατά των Βασανιστηρίων υιοθέτησε παρόμοια ερμηνεία του άρθρου 3 της Σύμβασης του Ο.Η.Ε. κατά των Βασανιστηρίων το οποίο ορίζει ότι «κανένα κράτος δεν θα απελαύνει, δεν θα επαναπροωθεί ούτε θα εκδίδει πρόσωπο σε άλλο κράτος όπου υπάρχουν ουσιώδεις λόγοι να πιστεύεται ότι αυτό το πρόσωπο θα κινδυνεύσει να υποστεί βασανιστήρια» (βλέπε από την πρόσφατη νομολογία της Επιτροπής την απόφαση της 11.11.2003 επί της Ανακοίνωσης 153/2000, R.T. κατά Αυστραλία, σημείο 6.4.).

Παράγραφος 4

Πριν λάβουν την απόφαση απέλασης οι εθνικές αρχές του κράτους υποδοχής θα πρέπει να εκτιμήσουν την κατάσταση που επικρατεί στο κράτος επιστροφής κατά τα προβλεπόμενα στις παραγράφους 1 έως 3. Με την παράγραφο αυτή προστίθεται ότι κατά την επαλήθευση της κατάστασης αυτής οι αρχές της χώρας υποδοχής υποχρεούνται να συμβουλευθούν τις διαθέσιμες αξιόπιστες πηγές πληροφόρησης. Επ' αυτού σημειώνεται ότι στην απόφαση που εξέδωσε στις 11.7.2000 επί της υπόθεσης *Jabari* κατά Τουρκίας²¹ το Δικαστήριο τόνισε ότι «για να εκτιμήσει τον κίνδυνο που διέτρεχε η προσφεύγουσα στην περίπτωση εκτέλεσης της απόφασης απέλασης έλαβε ιδιαίτερα υπόψη την κρίση της Υπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες επί της αίτησής της για χορήγηση ασύλου».

Παράγραφος 5

Η αρχή του μείζονος συμφέροντος του παιδιού απορρέει από τις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 3 και του άρθρου 24 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού του 1989²². Η διάταξη του εδαφίου (δ) του άρθρου 37 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού εγγυάται την παροχή νομικής ή οιασδήποτε άλλης φύσης συνδρομής και εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση που διατάσσεται η κράτηση παιδιού.

Παράγραφος 6

Με την παράγραφο αυτή τα κράτη καλούνται να αποτρέπουν την κατάσταση των αλλοδαπών «σε τροχιά», δηλαδή των αλλοδαπών που υποχρεούνται να εγκαταλείψουν το έδαφος της χώρας υποδοχής χωρίς να έχει διασφαλισθεί η δυνατότητα εισδοχής τους σε άλλη χώρα. Στην υπόθεση *Harabi* κατά Ολλανδίας (προσφυγή Νο. 10798/84, απόφαση της 5.3.1986, παρ. 112) η Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου υπενθύμισε ότι «κατά την κρίση της η επαναλαμβανόμενη απέλαση του αλλοδαπού, του οποίου η ταυτότητα ή η ιθαγένεια δεν έχουν καθοριστεί, προς κράτος στο οποίο δεν διασφαλίζεται η είσοδος του μπορεί να δημιουργήσει πρόβλημα που άπτεται του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ... Η διαπίστωση αυτή ισχύει και για τις περιπτώσεις επαναλαμβανόμενης απέλασης ενός αλλοδαπού για μακρό χρονικό διάστημα όταν κανένα κράτος δεν ενδιαφέρεται να νομιμοποιήσει την παραμονή του» (Προσφυγή Νο. 10798/84 της 5.3.1986). Το κράτος υποδοχής καθώς και το κράτος καταγωγής και το κράτος επιστροφής φέρουν από κοινού την ευθύνη να εγγυηθούν την αποτροπή παρόμοιων καταστάσεων. Η παράγραφος 6 της 2^{ης} Αρχής καθώς και η 12^η

²⁰ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε σε ΕΔΠΑ 2004, σελ. 541.

²¹ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε ΕΔΠΑ 2001, σελ. 423.

²² Σημείωση της επιμελήτριας: έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με το Ν. 2101/1992, ΦΕΚ 192, τ. Α'

(διακρατική συνεργασία) και η 13^η Αρχή (υποχρεώσεις των κρατών) πρέπει να θεωρούνται συμπληρωματικές και αλληλο-ενισχυόμενες.

3^η Αρχή: Απαγόρευση ομαδικής απέλασης

Οι αποφάσεις απέλασης πρέπει να λαμβάνονται με βάση την εύλογη και αντικειμενική εξέταση της ειδικότερης κατάστασης κάθε ενδιαφερόμενου αλλοδαπού υπό το φως των περιστάσεων κάθε υπόθεσης. Απαγορεύεται η ομαδική απέλαση αλλοδαπών.

Σχόλια

1. Αυτή η αρχή επαναβεβαιώνει τη σημασία που αποδίδει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στη διάταξη του άρθρου 4 του Τέταρτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης. Από τη νομολογία προκύπτει ότι με τον όρο ομαδική απέλαση κατά την έννοια της διάταξης του άρθρου 4 του Τέταρτου Πρωτοκόλλου νοείται κάθε μέτρο με το οποίο εξαναγκάζονται οι αλλοδαποί, ως ομάδα, να εγκαταλείψουν τη χώρα, εκτός από τις περιπτώσεις όπου το μέτρο αυτό λαμβάνεται μετά από εύλογη και αντικειμενική εξέταση της ειδικότερης κατάστασης κάθε αλλοδαπού που αποτελεί μέρος της ομάδας (βλέπε την απόφαση για το παραδεκτό της προσφυγής επί της υπόθεσης *Andric* κατά Σουηδίας, Προσφυγή No. 45917/1999, αδημοσίευτη).

2. Η αρχή αυτή δεν απαγορεύει την πρακτική οργάνωση ομαδικών αναχωρήσεων των υπό απέλαση αλλοδαπών, αλλά η απόφαση απομάκρυνσης πρέπει να στηρίζεται στις περιστάσεις που αφορούν κάθε ενδιαφερόμενο, ακόμη και όταν τα μέλη της ομάδας των απελαυνόμενων αλλοδαπών διαμένουν στη χώρα υποδοχής με παρόμοιο καθεστώς ή οι υποθέσεις τους παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά.

3. Όμως, η έκδοση ατομικών αποφάσεων απέλασης δεν αποτελεί πάντα επαρκή εγγύηση, όταν για παράδειγμα, είναι στερεότυποι οι λόγοι που επικαλούνται οι αρχές για να δικαιολογήσουν την απόφαση απομάκρυνσης – ή της σύλληψης του ενδιαφερόμενου προκειμένου να διασφαλισθεί η εκτέλεση της απόφασης απέλασης – ή όταν άλλα στοιχεία παραπέμπουν στην έκδοση απόφασης για την απέλαση ομάδας αλλοδαπών, χωρίς προηγούμενη εξέταση της ειδικότερης κατάστασης κάθε μέλους της ομάδας (βλέπε απόφαση *Čonka* κατά Βελγίου, παρ. 59²³ και την απόφαση φιλικού διακανονισμού της 8.11.2002 στις υποθέσεις *Sulejmanovic* και άλλοι και *Sejdonic et Sulejmanovic* κατά Ιταλίας, Προσφυγές No. 57574/00 και No. 57575/00).

4^η Αρχή: Κοινοποίηση της απόφασης απέλασης

1. Η απόφαση απέλασης θα πρέπει να κοινοποιείται εγγράφως στον ενδιαφερόμενο είτε άμεσα είτε μέσω του νομικού συμπαραστάτη του. Εάν είναι αναγκαίο πρέπει να του παρέχονται άμεσα εξηγήσεις για την απόφαση σε γλώσσα που κατανοεί. Η απόφαση απέλασης πρέπει να περιλαμβάνει:

- τους νομικούς και πραγματικούς λόγους της έκδοσής της,
- τις προβλεπόμενες από το νόμο προσφυγές, ανεξάρτητα από το ανασταλτικό αποτέλεσμά τους, και τις προθεσμίες για την άσκησή τους.

2. Επίσης, οι αρχές του κράτους υποδοχής ενθαρρύνονται να διευκρινίζουν:

- τα όργανα που είναι σε θέση να παρέχουν συμπληρωματικές πληροφορίες για την εκτέλεση της απόφασης απέλασης,

- τις συνέπειες της παράλειψης συμμόρφωσης με την απόφαση απέλασης.

²³ Σημείωση της επιμελήτριας: «59. Το Δικαστήριο υπενθύμισε τη νομολογία του σύμφωνα με την οποία ως ομαδική απέλαση, με την έννοια του άρθρου 4 του Τέταρτου Πρωτοκόλλου, πρέπει να νοηθεί κάθε μέτρο που αναγκάζει τους αλλοδαπούς, ως ομάδα να εγκαταλείψουν τη χώρα, εκτός εάν το μέτρο της απέλασης λαμβάνεται με βάση εύλογη και αντικειμενική εξέταση κάθε υπόθεσης. Όμως, ακόμα και όταν πληρούται η προϋπόθεση της εύλογης και αντικειμενικής εξέτασης κάθε υπόθεσης το γενικότερο πλαίσιο της εκτέλεσης της απέλασης επιδρά καθοριστικά προκειμένου για τον καθορισμό της συμμόρφωσης του συμβαλλόμενου κράτους με το άρθρο 4 του Τέταρτου Πρωτοκόλλου».

Σχόλια

1. Στις περιπτώσεις που δεν είναι εφικτή η έγγραφη κοινοποίηση της απόφασης απέλασης στον ενδιαφερόμενο αλλοδαπό ή στο νομικό συμπαραστάτη του θα πρέπει να του αποσταλεί με συστημένη επιστολή ή με άλλο βέβαιο μέσο στην τελευταία γνωστή διεύθυνσή του. Στην περίπτωση που δεν αναζητηθεί η συστημένη επιστολή ή που ο νομικός συμπαραστάτης δηλώσει ότι δεν έχει επαφή με τον ενδιαφερόμενο οι αρχές πρέπει να επιδείξουν ιδιαίτερη επιμέλεια για την προσήκουσα κοινοποίηση της απόφασης.

2. Σε κάποιες χώρες θεωρείται ότι έχει κοινοποιηθεί η απόφαση απέλασης στον ενδιαφερόμενο (με αποτέλεσμα την έναρξη της προθεσμίας για την άσκηση αίτησης ακύρωσης κατά της απόφασης απέλασης) ακόμη και όταν δεν είναι βέβαιο ότι έχει λάβει γνώση ο ενδιαφερόμενος αποδέκτης. Η πρακτική αυτή είναι ορθή μόνον εφόσον ο αλλοδαπός έχει ενημερωθεί ρητά σε μια προηγούμενη διαδικασία, για παράδειγμα στο πλαίσιο της εξέτασης του αιτήματος ασύλου, για την εφαρμογή της και άρα για την υποχρέωσή του να γνωστοποιεί στις αρχές κάθε αλλαγή της διεύθυνσής του ώστε να τον αναζητούν προσηκόντως οποτεδήποτε ήθελε εκδοθεί απόφαση απέλασης σε βάρος του.

3. Αυτή η κατευθυντήρια αρχή ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να αναφέρουν στην απόφαση απέλασης κάθε άλλο όργανο που μπορεί να παράσχει συμπληρωματικές πληροφορίες για την απέλαση. Οι πληροφορίες αυτές αφορούν στα πρακτικά μέσα συμμόρφωσης με την απόφαση απέλασης. Ο υπό απέλαση αλλοδαπός μπορεί για παράδειγμα να ενημερωθεί εάν το κράτος μπορεί να καλύψει μέρος του κόστους μεταφοράς του καθώς και για τη δυνατότητα να επωφεληθεί από τα προγράμματα εθελοντικού επαναπαρισμού, κατά τα οριζόμενα στην 1^η Αρχή ή από τυχόν παράταση της προθεσμίας που τάσσεται για τη συμμόρφωση με την απόφαση απέλασης. Στις χώρες όπου οι αποφάσεις απέλασης δεν περιλαμβάνουν τις προαναφερόμενες πληροφορίες αυτές θα πρέπει να διαβιβάζονται στον ενδιαφερόμενο αμελλητί με άλλα μέσα.

4. Ο αλλοδαπός που υποχρεούται να εγκαταλείψει το έδαφος του κράτους υποδοχής θα πρέπει να ενημερώνεται για τις συνέπειες της παράλειψής του να συμμορφωθεί με αυτήν την υποχρέωση ώστε να ενθαρρύνεται να αναχωρεί οικειοθελώς από το έδαφος του κράτους υποδοχής.

5. Σε κάποια κράτη δεν εκδίδεται ξεχωριστή απόφαση απέλασης. Μπορεί για παράδειγμα η διαταγή απέλασης να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της απόφασης με την οποία απορρίπτεται το αίτημα ασύλου ή της άδειας διαμονής ή οιασδήποτε άλλης απόφασης που αφορά στο δικαίωμα διαμονής στην επικράτεια του κράτους μέλους. Η πρακτική αυτή δεν αντιβαίνει αυτήν την κατευθυντήρια αρχή.

5^η Αρχή: Προσφυγή κατά της απόφασης απέλασης

1. Κατά της απόφασης απέλασης ή στο πλαίσιο της διαδικασίας που ολοκληρώνεται με την έκδοση της απόφασης απέλασης πρέπει να παρέχεται στον ενδιαφερόμενο αλλοδαπό η δυνατότητα να ασκήσει αποτελεσματική προσφυγή ενώπιον αρμόδιας αρχής ή αρμόδιου οργάνου που απαρτίζεται από αμερόληπτα και ανεξάρτητα μέλη που απολαμβάνουν λειτουργική ανεξαρτησία. Το όργανο αυτό πρέπει να έχει τη δικαιοδοσία να επανεξετάζει την απόφαση απέλασης, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας της αναστολής εκτέλεσής της.

2. Η άσκηση και η εξέταση της προσφυγής πρέπει να διέπονται από διαδικαστικές εγγυήσεις και από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- η προθεσμία για την άσκηση της προσφυγής δεν πρέπει να είναι παράλογα σύντομη,
- η δυνατότητα άσκησης της προσφυγής πρέπει να είναι πραγματική. Σύμφωνα με την προϋπόθεση αυτή εάν ο απειλούμενος με απέλαση αλλοδαπός δεν διαθέτει επαρκείς πόρους για να προσφύγει στις υπηρεσίες συνηγόρου, θα πρέπει να απολαμβάνει δωρεάν νομική συνδρομή, κατά τα οριζόμενα στην ισχύουσα εθνική νομοθεσία για τη δωρεάν νομική συνδρομή,

- όταν ο απειλούμενος με απέλαση αλλοδαπός ισχυρίζεται ότι η απομάκρυνσή του συνεπάγεται παραβίαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου κατά τα προβλεπόμενα στην 1^η και στην 2^η Κατευθυντήριες Αρχές η προσφυγή πρέπει να προβλέπει ενδελεχή εξέταση των σχετικών ισχυρισμών του.

3. Η άσκηση της προσφυγής θα πρέπει να έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα όταν ο ενδιαφερόμενος επικαλείται βάσιμα ότι κινδυνεύει να υποστεί μεταχείριση αντίθετη με τα δικαιώματα του ανθρώπου κατά τα προβλεπόμενα στην 1^η και στην 2^η Κατευθυντήριες Αρχές.

Σχόλια

1. Αυτή η κατευθυντήρια αρχή στηρίζεται στο άρθρο 13 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (σε συνδυασμό με κάποια άλλη διάταξη της Σύμβασης, ειδικά τα άρθρα 2, 3, 8 ή 4 του Τέταρτου Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση). Δυνάμει της διάταξης αυτής τα κράτη υποχρεούνται να παρέχουν στον ενδιαφερόμενο αλλοδαπό τη δυνατότητα να ασκήσει αποτελεσματική προσφυγή κατά της απόφασης απέλασης ή της άρνησης των αρχών να επιτρέψουν τη διαμονή του επί της οποίας αποφαινεται το αρμόδιο εθνικό όργανο που περιβάλλεται με εγγυήσεις λειτουργικής ανεξαρτησίας και αμεροληψίας κρίνοντας τα ζητήματα που επικαλείται ο προσφεύγων σε πλαίσιο διαδικαστικών εγγυήσεων και επαρκούς σοβαρότητας (βλέπε παράγραφο 133²⁴ της απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επί της υπόθεσης *Al-Nashif* κατά Βουλγαρίας).

2. Η αρχή αυτή στηρίζεται επίσης στη Σύσταση R (98) 13 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη, για το δικαίωμα άσκησης αποτελεσματικής προσφυγής κατά των αποφάσεων απέλασης που εγγυάται στους αιτούντες άσυλο το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία υιοθετήθηκε στις 18.9.1998 κατά την 641^η συνάντηση των αναπληρωτών τους. Όμως η αρχή αυτή εκτείνεται πέραν του πεδίου εφαρμογής της Σύστασης γιατί το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 13 της Σύμβασης – που εγγυάται το δικαίωμα της αποτελεσματικής προσφυγής κατά των αποφάσεων απέλασης – δεν περιορίζεται μόνον στους απορριφθέντες αιτούντες άσυλο.

3. Στα κράτη που δεν εκδίδουν ξεχωριστές αποφάσεις απέλασης ο ενδιαφερόμενος έχει τη δυνατότητα να προσφύγει κατά της απορριπτικής απόφασης συμπεριλαμβανομένης της απέλασης που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος. Κατά συνέπεια, η αρμόδια αρχή μπορεί να ελέγξει την απόφαση αυτή παρότι η απέλαση δεν αποτελεί αντικείμενο ξεχωριστής εξέτασης».

Παράγραφος 1

Το άρθρο 13 της Σύμβασης δεν απαιτεί να είναι δικαστική η προσφυγή. Πρέπει όμως να περιβάλλεται από τις κατάλληλες εγγυήσεις. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εκτιμά ότι η «υποχρέωση που επιβάλλει το άρθρο 13 στα συμβαλλόμενα κράτη εξαρτάται από τη φύση των ισχυρισμών του προσφεύγοντα. Όμως, η προσφυγή που προβλέπει το άρθρο 13 πρέπει να είναι «αποτελεσματική» τόσο από νομικής όσο και από πρακτικής άποψης. Η «αποτελεσματικότητα» της «προσφυγής» του άρθρου 13 δεν εξαρτάται από την μετά βεβαιότητας ευνοϊκή έκβασή της για τον προσφεύγοντα. Όμοια, η «αρχή» που αναφέρεται στο άρθρο αυτό δεν είναι αναγκαίο να είναι δικαστική, αλλά οι εξουσίες της και οι εγγυήσεις που της παρέχονται λαμβάνονται υπόψη για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της προσφυγής που ασκείται ενώπιόν της» (βλέπε απόφαση *Çonka* κατά Βελγίου, παρ. 75²⁵).

²⁴ Σημείωση της επιμελήτριας: «133. Εκτός από τις γενικές διαδικαστικές εγγυήσεις που ορίζει το άρθρο 1 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της Σύμβασης – που δεν ίσχυε στη Βουλγαρία όταν εξελισσόταν η υπό κρίση υπόθεση – για όλες τις περιπτώσεις απέλασης αλλοδαπών, όταν προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι η απέλαση παραβιάζει το δικαίωμα του αλλοδαπού για σεβασμό της οικογενειακής του ζωής, το άρθρο 13 σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της Σύμβασης επιβάλλουν στα κράτη να παρέχουν στους ενδιαφερόμενους αλλοδαπούς τη δυνατότητα να ασκούν πραγματική προσφυγή κατά της απέλασης ή της άρνησης χορήγησης άδειας παραμονής και να εξετάζουν τα σχετικά ζητήματα σε εσωτερικό επίπεδο στο πλαίσιο επαρκών διαδικαστικών εγγυήσεων ανεξαρτησίας και αμεροληψίας».

²⁵ Σημείωση της επιμελήτριας: «75. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι το άρθρο 13 της Σύμβασης εγγυάται ένδικο μέσο, σε εθνικό επίπεδο, ικανό να αποκαταστήσει οιασδήποτε μορφής παραβίαση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που προστατεύει η Σύμβαση. Άρα, το άρθρο 13 απαιτεί να προβλέπει η εθνική έννομη τάξη ένδικο μέσο, που παρέχει τη δυνατότητα εξέτασης και ανάλογα με την περίπτωση αποκατάστασης των προσβολών των δικαιωμάτων που εγγυάται η Σύμβαση. Το πεδίο εφαρμογής των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών όσον αφορά στο άρθρο 13 ποικίλει ανάλογα με τη φύση της προσφυγής του ενδιαφερόμενου. Όμως, το ένδικο μέσο που προβλέπει το άρθρο 13 πρέπει να είναι «αποτελεσματικό και πραγματικό» τόσο στην πράξη όσο και από νομικής πλευράς. Η «αποτελεσματικότητα» ενός «ένδικου μέσου» κατά την έννοια του άρθρου 13 δεν εξαρτάται από τη βεβαιότητα της θετικής έκβασης της προσφυγής για τον προσφεύγοντα. Ούτε απαιτείται να είναι δικαστική η «αρχή» που αναφέρεται στη διάταξη αυτή. Αλλά, εάν δεν είναι δικαστική η εξουσία της και οι εγγυήσεις που παρέχει έχουν καθοριστική σημασία για το χαρακτηρισμό της αποτελεσματικότητας του ένδικου μέσου. Επίσης, είναι δυνατόν ένα μόνον ένδικο μέσο να μην πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 13, αλλά η αποκατάσταση της προσβολής των δικαιωμάτων που προστατεύει η Σύμβαση να διασφαλίζεται από το σύνολο των ενδίκων μέσων που προβλέπει η εθνική νομοθεσία».

Παράγραφος 2

1. Αναφορικά με τις «απαιτούμενες διαδικαστικές εγγυήσεις» σημειώνεται ότι στην απόφαση επί της υπόθεσης *Al Nashif* κατά Βουλγαρίας το Δικαστήριο έκρινε ότι παραβιάστηκε το άρθρο 13 της Σύμβασης επειδή η εθνική νομοθεσία δεν παρείχε στον κύριο *Al-Nashif* το δικαίωμα να ασκήσει αποτελεσματική προσφυγή κατά της απόφασης απέλασης, στο μέτρο που αυτή στηριζόταν σε λόγους εθνικής ασφαλείας και το αρμόδιο δικαστήριο δεν είχε δικαιοδοσία να συλλέξει σχετικά αποδεικτικά στοιχεία. Το Δικαστήριο έκρινε ότι «ακόμη και όταν προβάλλεται ο ισχυρισμός για απειλή της εθνικής ασφάλειας, η εγγύηση του αποτελεσματικού ένδικου μέσου απαιτεί κατ' ελάχιστο τη γνωστοποίηση των λόγων – ακόμα και όταν δεν είναι δημοσιεύσιμοι – που επικαλείται η απόφαση απέλασης στην ανεξάρτητη να κρίνει την προσφυγή αρχή. Η αρχή αυτή πρέπει να έχει δικαιοδοσία να κρίνει την αξιολόγηση της εκτελεστικής εξουσίας περί απειλής της εθνικής ασφάλειας και να την ανατρέψει όταν διαπιστώνει ότι είναι αυθαίρετη ή μη εύλογη. Πρέπει να προβλέπεται η δυνατότητα εφαρμογής του συζητητικού συστήματος, εάν είναι αναγκαίο με την παράσταση ειδικού εκπροσώπου μετά από έλεγχο για λόγους ασφαλείας. Περαιτέρω, πρέπει να εξετάζεται εάν το επιβληθέν μέτρο αποτελεί επέμβαση στο δικαίωμα του αλλοδαπού για σεβασμό της ιδιωτικής του ζωής καθώς και πώς εξισορροπούνται το δημόσιο συμφέρον και τα δικαιώματα του ενδιαφερόμενου» (βλέπε παραγράφους 137-138²⁶ της απόφασης *Al Nashif* κατά Βουλγαρίας).

2. Η προϋπόθεση σύμφωνα με την οποία δεν πρέπει να είναι παράλογα σύντομη η προθεσμία για την άσκηση της προσφυγής στηρίζεται στην απόφαση επί της υπόθεσης *Jabari* κατά Τουρκίας (παρ. 40²⁷) στην οποία το Δικαστήριο, κρίνοντας την αποκλειστική 5ήμερη προθεσμία για την άσκηση προσφυγής κατά της απόφασης απέλασης που προβλέπει η τουρκική νομοθεσία στην περίπτωση αιτούσας άσυλο της οποίας το αίτημα απορρίφθηκε, εκτίμησε ότι «η αυτόματη και μηχανική εφαρμογή μιας προθεσμίας τόσο σύντομης για την υποβολή του αιτήματος ασύλου πρέπει να θεωρηθεί ότι αντιβαίνει την προστασία της θεμελιώδους αξίας που προστατεύει το άρθρο 3 της Σύμβασης».

3. Η παραπομπή του δεύτερου εδαφίου της παραγράφου αυτής στην ισχύουσα εθνική νομοθεσία για τη δωρεάν νομική συνδρομή αφορά στη διατήρηση της δυνατότητας των συμβαλλομένων κρατών να εξαρτούν τη δωρεάν νομική συνδρομή από ορισμένες προϋποθέσεις εφόσον αυτές δεν ιδρύουν διακρίσεις και είναι σύμφωνες με τις διεθνείς τους υποχρεώσεις. Σημειώνεται για παράδειγμα ότι κάποια συμβαλ-

²⁶ Σημείωση της επιμελήτριας: «137. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι στις περιπτώσεις απέλασης των αλλοδαπών για λόγους εθνικής ασφάλειας – όπως στην υπό κρίση – ο συγκερασμός του συμφέροντος της διατήρησης των ευαίσθητων πληροφοριών με το δικαίωμα του αλλοδαπού σε αποτελεσματικό ένδικο μέσο είναι προφανώς λιγότερο δύσκολος από ότι στις προαναφερόμενες περιπτώσεις όπου το σύστημα της μυστικής παρακολούθησης ή των μυστικών ελέγχων μπορεί να λειτουργήσει μόνον όταν ο ενδιαφερόμενος δεν γνωρίζει τα μέτρα που τον αφορούν. Ενώ μπορεί να είναι αναγκαίες οι διαδικαστικές εγγυήσεις που διασφαλίζουν ότι δεν υπάρχει κίνδυνος για την εθνική ασφάλεια με τη διαρροή πληροφοριών και ενώ η ανεξάρτητη αρχή που κρίνει την προσφυγή κατά της απόφασης απέλασης μπορεί να πρέπει να αναγνωρίζει ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στην εκτελεστική εξουσία σε θέματα εθνικής ασφάλειας, σε καμιά περίπτωση δεν δικαιολογείται η άρνηση πρόσβασης σε ένδικη προστασία όταν η εκτελεστική εξουσία επιλέγει να επικαλεστεί τον όρο «εθνική ασφάλεια». Ακόμη και όταν προβάλλεται ο ισχυρισμός για απειλή της εθνικής ασφάλειας, η εγγύηση του αποτελεσματικού ένδικου μέσου απαιτεί κατ' ελάχιστο τη γνωστοποίηση των λόγων – ακόμα και όταν δεν είναι δημοσιεύσιμοι – που επικαλείται η απόφαση απέλασης στην ανεξάρτητη να κρίνει την προσφυγή αρχή. Η αρχή αυτή πρέπει να έχει δικαιοδοσία να κρίνει την αξιολόγηση της εκτελεστικής εξουσίας περί απειλής της εθνικής ασφάλειας και να την ανατρέψει όταν διαπιστώνει ότι είναι αυθαίρετη ή μη εύλογη. Πρέπει να προβλέπεται η δυνατότητα εφαρμογής του συζητητικού συστήματος, εάν είναι αναγκαίο με την παράσταση ειδικού εκπροσώπου μετά από έλεγχο για λόγους ασφαλείας. Περαιτέρω, πρέπει να εξετάζεται εάν το επιβληθέν μέτρο αποτελεί επέμβαση στο δικαίωμα του αλλοδαπού για σεβασμό της ιδιωτικής του ζωής καθώς και πώς εξισορροπούνται το δημόσιο συμφέρον και τα δικαιώματα του ενδιαφερόμενου. 138. Καθώς στην υπό κρίση υπόθεση δεν διασφαλίστηκαν στους προσφεύγοντες οι προαναφερόμενες εγγυήσεις αποτελεσματικότητας το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι παραβιάστηκε το άρθρο 13 της Σύμβασης».

²⁷ Σημείωση της επιμελήτριας: «40. Το Δικαστήριο δεν πείθεται ότι οι αρχές της Τουρκίας αξιολόγησαν κατ' ουσίαν τους ισχυρισμούς της κυρίας *Jabari*. Προκύπτει ότι η παράλειψή της να υποβάλει αίτημα ασύλου εντός της 5ήμερης προθεσμίας που τάσσει προς τούτο η τουρκική νομοθεσία αποτέλεσε αρνητική προϋπόθεση για την ουσιαστική και λεπτομερειακή εξέταση των ισχυρισμών της περί φόβου διώξης στην περίπτωση της απέλασής της στο Ιράν. Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, η αυτόματη και μηχανική εφαρμογή αυτής της σύντομης προθεσμίας για την υποβολή αιτήματος ασύλου αντιβαίνει στην προστασία της θεμελιώδους αξίας του άρθρου 3 της Σύμβασης. Τέλος, το Γραφείο της Υπατης Αρμοστείας των Η.Ε. για τους Πρόσφυγες στην Τουρκία εξέτασε τη βασιμότητα των περί ασύλου ισχυρισμών της προσφεύγουσας και αξιολόγησε τον κίνδυνο στον οποίο θα εκτίθετο υπό το φως του αδικήματος για το οποίο κατηγορείτο στο Ιράν. Το Διοικητικό Δικαστήριο της Αγκυρας κρίνοντας την προσφυγή της περιορίστηκε στον έλεγχο της τυπικής νομιμότητας της απόφασης απέλασης και παράλειψε να αξιολογήσει τη βασιμότητα των φόβων της εάν και επικαλέστηκε σε αυτό το στάδιο ότι η κυρία *Jabari* πλέον του ενός βάσιμο ισχυρισμό ότι θα κινδυνεύσει εάν απελαθεί στη χώρα καταγωγής της».

λόμενα κράτη περιορίζουν το πεδίο εφαρμογής της δωρεάν νομικής συνδρομής σε όσους προσφεύγουν κατά της απόφασης απέλασης επικαλούμενοι βάσιμους λόγους ότι θα υποστούν μεταχείριση αντίθετη με τα δικαιώματα του ανθρώπου κατά τα προβλεπόμενα στη 2^η Αρχή.

Παράγραφος 3

1. Αυτή η Αρχή σύμφωνα με την οποία η άσκηση προσφυγής πρέπει να συνεπάγεται την αναστολή εκτέλεσης της προσβαλλόμενης απόφασης απέλασης όταν ο προσφεύγων επικαλείται βάσιμα ότι θα υποστεί μεταχείριση αντίθετη με τα δικαιώματα του ανθρώπου που αναφέρονται στη 2^η Αρχή στηρίζεται στην απόφαση *Čonka* κατά Βελγίου της 5.2.2002 (ειδικότερα παρ. 79²⁸). Στηρίζεται επίσης στη ρητή διατύπωση της Σύστασης R (98) 13 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη για το δικαίωμα άσκησης αποτελεσματικής προσφυγής κατά των αποφάσεων απέλασης που εγγυάται στους αιτούντες άσυλο το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Σύμφωνα με τη Σύσταση «η εκτέλεση της απόφασης απέλασης αναστέλλεται έως ότου εκδοθεί απόφαση [από ανεξάρτητη αρχή αρμόδια να αποφασίσει επί της συνδρομής των προϋποθέσεων που προβλέπει το άρθρο 3 της Σύμβασης]». Η Σύσταση 2001 (1) του Επιτρόπου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης²⁹ για τα δικαιώματα των αλλοδαπών που επιθυμούν να εισέλθουν σε κράτος μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης και για την εκτέλεση των αποφάσεων απέλασης ορίζει ότι η προσφυγή που ασκείται δυνάμει του άρθρου 13 της Σύμβασης με την οποία ο ενδιαφερόμενος ισχυρίζεται ότι οι αρμόδιες αρχές παραβιάζουν ή πρόκειται να παραβιάσουν δικαίωμά του που προστατεύει η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών «πρέπει να συνεπάγεται την αναστολή εκτέλεσης της απόφασης απέλασης, τουλάχιστον όταν ο προσφεύγων επικαλείται παραβίαση των άρθρων 2 και 3 της Σύμβασης».

2. Οι προαναφερόμενες συστάσεις επιβεβαιώνονται από τη Σύσταση 1236 (1994) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για το δικαίωμα σε άσυλο όπου τονίζεται ότι οι διαδικασίες ασύλου θα πρέπει να προβλέπουν «την απαγόρευση απέλασης του αιτούντα άσυλο εκκρεμούσης της προσφυγής» και από τη Σύσταση 1327 (1997) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία και την ενίσχυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη με την οποία τα συμβαλλόμενα κράτη καλούνται να «προβλέψουν νομοθετικά την αναστολή εκτέλεσης κάθε δικαστικής προσφυγής».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III: Κράτηση με σκοπό την απέλαση

6^η Αρχή: Προϋποθέσεις κράτησης

1. Ο απειλούμενος με απέλαση αλλοδαπός στερείται την προσωπική του ελευθερία προκειμένου να εκτελεστεί η απόφαση απέλασης, μόνο σύμφωνα με διαδικασία που προβλέπεται από το νόμο και εφόσον μετά από ενδελεχή και εξατομικευμένη εξέταση της αναγκαιότητας κράτησής του οι αρχές του κράτους υποδοχής καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η εκτέλεση της απόφασης δεν μπορεί να εξασφαλισθεί με τρόπο αποτελεσματικό με την εφαρμογή μέτρων που δεν στερούν την προσωπική ελευθερία του ενδιαφερόμενου όπως είναι η επιτήρηση, η υποχρέωση τακτικής εμφάνισης ενώπιον των αρχών, η απόλυση με εγγυοδοσία ή άλλα μέσα ελέγχου.

2. Ο κρατούμενος πρέπει να ενημερώνεται το συντομότερο δυνατό και σε γλώσσα που κατανοεί για τους νομικούς και πραγματικούς λόγους για τους οποίους διατάχθηκε η κράτησή του και για το δικαίωμά του να ασκήσει προσφυγή κατά της σχετικής απόφασης. Θα πρέπει επίσης να του παρέχεται άμεσα η δυνατότητα επικοινωνίας με δικηγόρο, ιατρό και πρόσωπο της επιλογής του προκειμένου να το ενημερώσει για την κατάσταση του.

²⁸ Σημείωση της επιμελήτριας: «79. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι είναι αποτελεσματικό κατά την έννοια του άρθρου 13 της Σύμβασης το ένδικο μέσο που αποκλείει την εκτέλεση μέτρων που είναι αντίθετα με τη Σύμβαση και των οποίων οι συνέπειες είναι μη αναστρέψιμες. Κατά συνέπεια παραβιάζει το άρθρο 13 η εκτέλεση των μέτρων αυτών πριν οι εθνικές αρχές εξετάσουν εάν είναι σύμφωνα με τη Σύμβαση, αν και τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν διακριτική ευχέρεια ως προς τον τρόπο συμμόρφωσής τους με τις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει δυνάμει της διάταξης αυτής».

²⁹ Σημείωση της επιμελήτριας: για την απόδοση της Σύστασης στην ελληνική γλώσσα βλέπε ΕΔΠΑ 2002, σελ. 93.

Σχόλια

Αυτή η αρχή στηρίζεται στο άρθρο 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Μέχρι σήμερα το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δεν έχει κρίνει υποθέσεις κράτησης διαρκούς της επιχείρησης απέλασης στη οποία εμπλέκονται περισσότερα του ενός κράτη. Όμως, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι στην έννοια «στέρηση της ελευθερίας» υπάγεται η κράτηση σε διεθνή ζώνη διερχομένων την οποία οι αλλοδαποί μπορούν να εγκαταλείψουν αναχωρώντας σε άλλη χώρα που δέχεται την είσοδό τους (βλέπε αποφάσεις επί των υποθέσεων *Ammur κατά Γαλλίας*³⁰ και *Shamsa κατά Πολωνίας* και ειδικότερα τις παραγράφους 44 έως 47³¹) και ότι η κράτηση είναι δικαιολογημένη εφόσον είναι αυστηρά αναγκαία για την εκτέλεση της απόφασης απέλασης (βλέπε απόφαση επί της υπόθεσης *Al Nashif κατά Βουλγαρίας* και ειδικότερα παρ. 92 «... Όποιος στερείται την ελευθερία του δικαιούται τον έλεγχο της νομιμότητας της κράτησης από δικαστήριο, ανεξάρτητα από τη διάρκειά της.»)

Παράγραφος 1

1. Η παράγραφος αρχίζει με την υπενθύμιση ότι κανείς δεν μπορεί να στερηθεί την ελευθερία του προκειμένου να διασφαλισθεί η εκτέλεση της απόφασης απέλασης παρά μόνο με διαδικασία που προβλέπεται από το νόμο (βλέπε απόφαση του Δικαστηρίου επί της υπόθεσης *Shamsa κατά Πολωνίας* και ειδικότερα παρ. 48-60³²).

³⁰ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε σε ΕΔΠΑ 1998 σελίδα 244.

³¹ Σημείωση της επιμελήτριας: «1. Επί της στέρησης της ελευθερίας 44. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι προστατεύοντας το «δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία» η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 5 της Σύμβασης εγγυάται την ελευθερία του ατόμου διασφαλίζοντας ότι κανένας δεν στερείται αυθαίρετα την ελευθερία του. Εξάλλου, για να καθορισθεί εάν κάποιος στερείται την ελευθερία του κατά την έννοια του άρθρου 5 πρέπει να εξεταστούν εξατομικευμένα οι συνθήκες περιορισμού της και να ληφθούν υπόψη διάφορα κριτήρια, όπως είναι το είδος, η διάρκεια και ο τρόπος εκτέλεσης του επιβληθέντος μέτρου. 45. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ακόμα και εάν οι προσφεύγοντες δεν βρίσκονταν στην Πολωνία, όπως το εννοεί η κυβέρνηση, η κράτησή τους στη ζώνη διερχομένων του αεροδρομίου της Βαρσοβίας υπαγόταν στο πολωνικό δίκαιο. Τα επιχειρήματα της κυβέρνησης δεν του επιτρέπουν να θεωρήσει ότι η προαναφερόμενη ζώνη υπάγεται στο καθεστώς της εξω-εδαφικότητας. 46. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι επί συνολικής περιόδου 41 ημερών κατά τη διάρκεια της οποίας οι πολωνικές αρχές αποπειράθηκαν να απελάσουν τους προσφεύγοντες, οι τελευταίοι διέμειναν στην πραγματικότητα στην υπό κρίση ζώνη 14 ημέρες. 47. Διαπιστώνει επίσης ότι οι προσφεύγοντες, υπό τη συνεχή επιτήρηση των συνοριακών φρουρών δεν είχαν δικαίωμα στην ελευθερία κυκλοφορίας και υποχρεούνταν να βρίσκονταν στη διάθεση των πολωνικών αρχών. Άρα, η κράτηση στη ζώνη διερχομένων συνιστά κατ' ουσίαν, λόγω των επιβληθέντων περιορισμών, στέρηση της ελευθερίας.»

³² Σημείωση της επιμελήτριας: «2. Ήταν σύμφωνη με την παράγραφο 1 του άρθρου 5 η διαπιστωθείσα στέρηση της προσωπικής ελευθερίας των προσφευγόντων; 48. Απομένει να εξακριβωθεί εάν η προαναφερόμενη στέρηση της προσωπικής ελευθερίας ήταν σύμφωνη με την παράγραφο 1 του άρθρου 5 της Σύμβασης. Σχετικά, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το άρθρο 5 παρ. 1 παραπέμπει κυρίως στην εθνική νομοθεσία και ιδρύει υποχρέωση σεβασμού ουσιαστικών καθώς και διαδικαστικών κανόνων. Όμως, η «νομιμότητα» της κράτησης κατά το εθνικό δίκαιο αποτελεί στοιχείο ουσιαστικό αλλά όχι αποφασιστικής σημασίας. Το Δικαστήριο πρέπει επιπρόσθετα να πεισθεί ότι η κράτηση διαρκούς της υπό κρίση περιόδου είναι σύμφωνη με τους σκοπούς της παραγράφου 1 του άρθρου 5, δηλαδή ότι ο κρατούμενος προστατεύεται από κάθε αυθαίρετη στέρηση της ελευθερίας. Σχετικά έχει καθήκον να εξακριβώσει ότι το εσωτερικό δίκαιο είναι σύμφωνο με τη Σύμβαση, συμπεριλαμβανομένων των αρχών που ρητά ή σιωπηρά διακηρύσσει. 49. Επί του τελευταίου αυτού σημείου το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η στέρηση της ελευθερίας πρέπει να διέπεται από τη γενική αρχή της ασφάλειας του δικαίου. Κατά συνέπεια, είναι ουσιαστικής σημασίας να ορίζει με σαφήνεια το εθνικό δίκαιο τις προϋποθέσεις στέρησης της ελευθερίας και η εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας να είναι προβλέψιμη, ώστε να πληρείται το κριτήριο της «νομιμότητας» που εγγυάται η Σύμβαση, δηλαδή κάθε νόμος πρέπει να είναι επαρκώς ορισμένος ώστε να επιτρέπει στον πολίτη – συνεπικουρούμενο από διευκρινιστικές οδηγίες/συμβουλές – να προβλέπει, σε εύλογο βαθμό ανάλογα με την κατάσταση, τις συνέπειες συγκεκριμένης πράξης. 50. Στην υπό κρίση υπόθεση το Δικαστήριο διακρίνει δύο περιόδους κράτησης των προσφευγόντων. Η πρώτη ξεκίνησε στις 28.5.1997 με την κράτησή τους προκειμένου να απελαθούν και ολοκληρώθηκε στις 24.8.1997, ημερομηνία απέλασης στην Πράγα. Το Δικαστήριο έκρινε ήδη απαράδεκτη την υπό κρίση προσφυγή όσον αφορά στην παραβίαση του άρθρου 5 για την περίοδο αυτή, επειδή οι σχετικοί ισχυρισμοί υποβλήθηκαν εκπρόθεσμα. 51. Η υπό κρίση περίοδος κράτησης ξεκίνησε στις 25.8.1997 και ολοκληρώθηκε στις 3.10.1997, όταν οι προσφεύγοντες αναχώρησαν από το νοσοκομείο. 52. Για να εξετάσει τη νομιμότητα της κράτησης αυτής το Δικαστήριο υποχρεούται να εξετάσει τη νομική της βάση. 53. Σύμφωνα με την κυβέρνηση, η κράτηση προβλεπόταν για την εκτέλεση της απόφασης απέλασης. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι κατά το πολωνικό δίκαιο η απόφαση απέλασης του αλλοδαπού από την Πολωνία πρέπει να εκτελεστεί εντός 90 ημερών, διαφορετικά οι αρχές υποχρεούνται να αφήσουν ελεύθερο τον ενδιαφερόμενο αλλοδαπό. Εν προκειμένω η σχετική προθεσμία εξέπνευσε στις 25.8.1997. Επομένως, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο την ημερομηνία αυτή έπρεπε οι προσφεύγοντες να αφεθούν ελεύθεροι. Όμως, συνεχίστηκε η κράτησή τους. Το Δικαστήριο καταλήγει ότι οι αρχές συνέχιζαν να εκτελούν την απόφαση απέλασης χωρίς καμιά νομική βάση, παρά την εκπονή της τασομένης από το νόμο προθεσμίας. 54. Αν και η κυβέρνηση βεβαιώνει ότι οι πολωνικές αρχές έκριναν εκ των υστέρων νόμιμη τη συνέχιση της κράτησης το Δικαστήριο σημειώνει ότι το δικαί-

2. Η προϋπόθεση της εξατομικευμένης εξέτασης της αναγκαιότητας στέρησης της προσωπικής ελευθερίας για τη διασφάλιση της εκτέλεσης της απόφασης απέλασης υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής της ευρύτερης προστασίας από την αυθαιρεσία που μπορεί να ασκηθεί όταν διατάσσεται η κράτηση και απορρέει από τη διάταξη του άρθρου 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών.

3. Οι εγγυήσεις του άρθρου 5 της Σύμβασης εμπεριέχουν την προϋπόθεση επιβολής του μέτρου της κράτησης υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις όταν για αντικειμενικούς λόγους πιστεύεται ότι ο ενδιαφερόμενος δεν θα συμμορφωθεί με την απόφαση, για παράδειγμα όταν η αποκλειστική προθεσμία που του τάχθηκε για να αναχωρήσει από το έδαφος συμβαλλόμενου κράτους έχει παρέλθει και άλλαξε διεύθυνση χωρίς να ενημερώσει τις αρχές, όταν δεν συμμορφώνεται με τα υιοθετηθέντα μέτρα με σκοπό να αποτρέψει την αναχώρησή του, όταν έχει ήδη αρνηθεί να συμμορφωθεί με την απέλαση. Η κράτηση πρέπει να επιβάλλεται όταν έχουν αποτύχει ή πιστεύεται ότι είναι ανεπαρκή άλλα μέτρα ελέγχου. Παραδείγματα εναλλακτικών της κράτησης μέτρων ελέγχου: η υποχρέωση κατάθεσης του διαβατηρίου ή άλλου εγγράφου ταυτότητας στις αρχές, η διαμονή σε συγκεκριμένο τόπο ή σε συγκεκριμένη συνοικία, η τακτική περιοδική εμφάνιση ενώπιον των αρχών (για παράδειγμα στο αστυνομικό τμήμα του τόπου κατοικίας) ή η εγγυοδοσία. Επειδή αυτά τα μέτρα συνιστούν περιορισμούς της προσωπικής ελευθερίας, της επιλογής του τόπου κατοικίας ή του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής οι αρχές υποχρεούνται να σεβαστούν τις προϋποθέσεις που θέτουν η διάταξη της παραγράφου 4 του άρθρου 2 του Τέταρτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης και η διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 8 της Σύμβασης.

4. Διατάσσεται η κράτηση του ενδιαφερόμενου αλλοδαπού πριν την εκτέλεση της απέλασης στις περιπτώσεις αδυναμίας ανεύρεσής του, οπότε συνάγεται ότι φυγοδικεί και άρα πρέπει να κρατηθεί για να διασφαλισθεί η αποτελεσματική απομάκρυνσή του από την επικράτεια της χώρας, μόνον εφόσον ενημερώθηκε προσηκόντως ότι υποχρεούται να ενημερώνει τις αρχές για κάθε αλλαγή της διεύθυνσής του.

Παράγραφος 2

1. Η δεύτερη παράγραφος στηρίζεται στη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών που ορίζει «Παν συλληφθέν πρόσωπον δέον να πληροφορηθεί κατά το δυνατόν συντομώτερον και εις γλώσσαν

στήριο της Βαρσοβίας αποφαινόμενο για τη νομιμότητα της κράτησης επικύρωσε την εισαγγελική διάταξη σύμφωνα με την οποία νομική βάση της κράτησης στη ζώνη διερχομένων του αεροδρομίου ήταν ο κανονισμός του τμήματος της συνοριακής αστυνομίας του αεροδρομίου της Βαρσοβίας. Όμως, ένας απλός κανονισμός που ορίζει τις συνθήκες που πρέπει να πληρούν οι χώροι κράτησης δεν μπορεί να θεωρηθεί επαρκής νομική βάση για τη σύμφωνη με τη «νόμιμη διαδικασία» που απαιτεί η Σύμβαση στέρησης της ελευθερίας. 55. Το Δικαστήριο υποστηρίζει ότι καμιά από τις εκδοθείσες εθνικές αποφάσεις δεν διευκρινίζει τη νομική βάση της κράτησης των προσφευγόντων στη ζώνη διερχομένων ούτε καθορίζει τη διάρκεια και τις συνθήκες της. Υπογραμμίζει ότι κατά το Σύνταγμα της Πολωνίας η υπό κρίση κράτηση δεν στηριζόταν σε επαρκή νομική βάση και άρα δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι στηριζόταν σε κανόνα δικαίου. 56. Σημειώνει ότι οι υπάλληλοι της συνοριακής αστυνομίας εξέφρασαν δύο φορές τις αμφιβολίες τους για τη σκοπιμότητα της παράτασης της κράτησης των αδερφών Shamsa στη ζώνη διερχομένων και ενημέρωσαν σχετικά τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές. 57. Το Δικαστήριο διαπιστώνει κατ' αρχήν ότι η νομοθεσία της Πολωνίας δεν περιλαμβάνει συγκεκριμένη διάταξη νόμου η οποία να προβλέπει – και εφόσον υπάρχει τις προϋποθέσεις – την κράτηση των ανεπιθύμητων να εισέλθουν στην Πολωνία αλλοδαπών προκειμένου να εκτελεστεί σε βάρος τους απόφαση απέλασης μετά την εκπονή της τασσόμενης από το νόμο προθεσμίας. Καταλήγει ότι η εθνική νομοθεσία δεν ικανοποιεί το κριτήριο της «προβλεψιμότητας» του «νόμου» για τους σκοπούς της παραγράφου 1 του άρθρου 5 της Σύμβασης. 58. Εν συνεχεία το Δικαστήριο εκτιμά ότι η κράτηση του ατόμου στη ζώνη διερχομένων για περίοδο ακαθόριστη και απρόβλεπτη χωρίς το μέτρο αυτό να στηρίζεται σε συγκεκριμένη διάταξη νόμου ή σε δικαστική απόφαση είναι αντίθετη με την αρχή της ασφάλειας του δικαίου, που εμπεριέχεται στη Σύμβαση και αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο του κράτους δικαίου. 59. Σχετικά το Δικαστήριο υπογραμμίζει επίσης ότι στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 5 παρ. 1 δεν θεωρείται νόμιμη η κράτηση που διαρκεί πολλές ημέρες και δεν διατάχθηκε από δικαστήριο ή από δικαστή ή από οποιοδήποτε άλλο όργανο «με δικαιοδοσία (...) να ασκεί δικαστικά καθήκοντα». Η προϋπόθεση αυτή δεν αναφέρεται ρητά στην παράγραφο 1 του άρθρου 5 αλλά συνάγεται από το πνεύμα των διατάξεων του άρθρου αυτού ως συνόλου και ειδικότερα από τη διατύπωση της παραγράφου 1 γ) («όπως οδηγηθεί ενώπιον της αρμόδιας δικαστικής αρχής») και της παραγράφου 3 («οφείλει να παραπεμφθεί συντόμως ενώπιον δικαστού ή ετέρου δικαστικού λειτουργού νομίμως εντεταλμένου όπως εκτελή δικαστικά καθήκοντα»). Επιπλέον, η εγγύηση της προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου που προβλέπει η παράγραφος 4 του άρθρου 5 στηρίζει την άποψη ότι η κράτηση που παρατείνεται πέρα από την αρχική περίοδο που προβλέπει η παράγραφος 3 απαιτεί την επέμβαση «δικαστηρίου» που διασφαλίζει την προστασία του κρατούμενου από κάθε αυθαιρεσία. 60. Ενόψει των ανωτέρω το Δικαστήριο κρίνει ότι η κράτηση των αδερφών Shamsa δεν «προβλεπόταν από το νόμο» και δεν ήταν «νόμιμη» κατά την έννοια του άρθρου 5 παρ. 1 της Σύμβασης. Κατά συνέπεια, παραβιάστηκε η υπό κρίση διάταξη». Για την απόφαση βλέπε επίσης ΕΔΠΑ 2004, σελίδα 624.

την οποίαν εννοεί, τους λόγους της συλλήψεώς του ως και πάσαν διατυπούμενην εναντίον του κατηγορίαν». Η προϋπόθεση παροχής αυτών των πληροφοριών διασφαλίζεται με τη διερμηνευσή τους ή με έγγραφο μεταφρασμένο σε γλώσσα που κατανοεί ο ενδιαφερόμενος αλλοδαπός. Η αναγκαιότητα ενημέρωσης του κρατούμενου για το δικαίωμά του να ασκήσει προσφυγή κατά της νομιμότητας της απόφασης που διατάσσει την κράτησή του απορρέει από τη διάταξη της παραγράφου 4 του άρθρου 5 της Σύμβασης. Άλλες πληροφορίες για τη δυνατότητα άσκησης προσφυγής κατά της απόφασης περιλαμβάνονται στην 9^η Αρχή.

2. Συστήνεται στα συμβαλλόμενα κράτη να διασφαλίζουν, πέραν των ελάχιστων πληροφοριών που υποχρεούνται να παρέχουν δυνάμει της διάταξης της παραγράφου 2 του άρθρου 5 της Σύμβασης, την άμεση ενημέρωση του κρατούμενου για τα δικαιώματα που μπορεί να ασκήσει δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας. Η σύσταση αυτή στηρίζεται στις συστάσεις της Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων για τους υπόδικους. Η Επιτροπή σημειώνει σχετικά ότι «τα δικαιώματα των κρατούμενων δεν έχουν ιδιαίτερη αξία όταν οι ενδιαφερόμενοι δεν τα γνωρίζουν» (12^η Γενική Έκθεση της Επιτροπής, παρ. 44). Η διαπίστωση αυτή ισχύει για τους κρατούμενους με σκοπό την αποτελεσματική εκτέλεση της απόφασης απέλασης από το έδαφος των συμβαλλομένων κρατών. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι «η ενημέρωση των αλλοδαπών κρατούμενων μπορεί να διασφαλίζεται με τη συστηματική διανομή ειδικού εντύπου με πληροφορίες για τη διαδικασία που εφαρμόζεται στην περίπτωση τους και για τα δικαιώματα που μπορούν να ασκήσουν. Το έντυπο αυτό θα πρέπει να διατίθεται στις γλώσσες που ομιλούν συνήθως οι ενδιαφερόμενοι και, εάν είναι αναγκαίο, πρέπει να εξασφαλίζεται η παροχή υπηρεσιών διερμηνείας»³³,

3. Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων κατ' επανάληψη έχει υπογραμμίσει την ανάγκη αναγνώρισης του δικαιώματος των κρατούμενων να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο από την έναρξη της κράτησης. Τονίζεται επίσης ότι πρέπει να καλείται ιατρός σε κάθε περίπτωση που απαιτείται ιατρική εξέταση του κρατούμενου. Τέλος, η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων εκτιμά ότι από την έναρξη της κράτησής του ο κρατούμενος πρέπει να δικαιούται να ενημερώνει για την κράτησή του τρίτο πρόσωπο. Η Επιτροπή θεωρεί ότι «η περίοδος που έπεται αμέσως μετά τη στέρηση της ελευθερίας είναι αυτή με τον πλέον αυξημένο κίνδυνο εκφοβισμού και κακομεταχείρισης» (12^η Γενική Έκθεση, παρ. 40 έως 43). Όταν συλλαμβάνεται αλλοδαπός με σκοπό την απέλασή του η άμεση δυνατότητα επικοινωνίας με δικηγόρο εξυπηρετεί επίσης μια άλλη λειτουργία που είναι η αποτελεσματικότητα της προσφυγής κατά της απόφασης κράτησης. Η λειτουργία αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία λαμβάνοντας υπόψη ότι η διάταξη της παραγράφου 4 του άρθρου 5 απαιτεί ταχεία διαδικασία για την αμφισβήτηση της νομιμότητας του στερητικού της ελευθερίας μέτρου. Σημειώνεται τέλος ότι η δυνατότητα του κρατούμενου με σκοπό την απέλαση να επικοινωνήσει με δικηγόρο και τρίτο πρόσωπο για να τους ενημερώσει για την κράτησή του είναι ιδιαίτερα σημαντική και λόγω του ενδεχομένου μη αναστρέψιμου χαρακτήρα των συνεπειών της εκτέλεσης της απόφασης απέλασης. Κατά συνέπεια δεν λαμβάνεται υπόψη εν προκειμένω ή δεν πρέπει να βαρύνει ιδιαίτερα κάθε επιχείρημα που αφορά στην ασφάλεια ή στην αποτελεσματικότητα της έρευνας – που μπορεί να δικαιολογεί κάποιους περιορισμούς των δικαιωμάτων του κρατούμενου επειδή είναι ύποπτος διάπραξης αδικήματος.

7^η Αρχή: Υποχρέωση απόλυσης όταν διακόπτεται η εκτέλεση της απέλασης

Η κράτηση που προηγείται της απέλασης δικαιολογείται μόνον εφόσον έχουν αναληφθεί πρωτοβουλίες για την εκτέλεση της απόφασης απέλασης. Παύει να είναι νόμιμη η κράτηση όταν δεν αναλαμβάνονται με την αναγκαία σπουδή οι σχετικές πρωτοβουλίες για να ρυθμιστεί η εκτέλεση της απόφασης απέλασης.

Σχόλια

Ο κανόνας που αποτυπώνεται σ' αυτήν την αρχή στηρίζεται στη συστατική ερμηνεία της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών όταν πρόκειται για τις περιπτώσεις στέρησης της προσωπικής ελευθερίας, που αποτελούν εξαιρέσεις στο θεμελιώδες δικαίωμα της ελευθερίας και της ασφάλειας. Το

³³ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε 7^η Γενική Έκθεση της Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων σε ΕΔΠΑ 2003, σελ. 214 και ειδικότερα παράγραφο 30 σε σελ. 217-218.

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου υπενθύμισε ότι «μόνη η εξέλιξη της διαδικασίας απέλασης δικαιολογεί τη στέρηση της ελευθερίας που στηρίζεται σ' αυτήν τη διάταξη (άρθρο 5 παρ. 1 στ)» (βλέπε την απόφαση *Chaahal* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, παρ. 113³⁴). Η κρίση αυτή σημαίνει ότι δεν είναι νόμιμη η κράτηση και πρέπει να απολυθεί ο ενδιαφερόμενος αλλοδαπός όταν δεν είναι εφικτή η απέλασή του σε εύλογο χρόνο (απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής επί της υπόθεσης *Carriño* κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 3.3.1978). Η Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου υιοθετεί παρόμοια άποψη κατά την εφαρμογή της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 9 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων. Στην υπόθεση *Jalloh* κατά Ολλανδίας η Επιτροπή έκρινε ότι δεν παραβιάστηκε η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 9 του Συμφώνου επειδή «απολύθηκε ο προσφεύγων όταν διαπιστώθηκε ότι είναι ανέφικτη η απέλασή του» (ανακοίνωση Νο. 794/1998 της 23.3.2002). Η Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εκτιμά εξάλλου ότι το άρθρο 9 του Συμφώνου εξαιρεί την κράτηση για παρατεταμένες περιόδους όταν η απομάκρυνση είναι ανέφικτη για νομικούς ή άλλους λόγους (βλέπε για παράδειγμα τις Συμπερασματικές Παρατηρήσεις για το Ηνωμένο Βασίλειο (2001) UN doc. CCPR/CO/73/UK, παρ. 16)».

8^η Αρχή: Διάρκεια της κράτησης

1. Κάθε κράτηση που διατάσσεται με σκοπό την απέλαση πρέπει να είναι το δυνατό συντομότερη
2. Σε κάθε περίπτωση, η αναγκαιότητα της κράτησης πρέπει να εξετάζεται σε εύλογα περιοδικά διαστήματα. Όταν η κράτηση είναι παρατεταμένη, αυτή η εξέταση πρέπει να αποτελεί αντικείμενο ελέγχου από δικαστική αρχή.

Σχόλια

Αυτή η κατευθυντήρια αρχή έχει ως στόχο τη διασφάλιση της νομιμότητας της στέρησης της προσωπικής ελευθερίας του αλλοδαπού με σκοπό την απέλαση (άρθρο 5 της Σύμβασης). Η κράτηση του αλλοδαπού δυνάμει του άρθρου 5 παρ. 1 εδ. στ της Σύμβασης δικαιολογείται από την αναγκαιότητα διασφάλισης της συμμόρφωσής του με την απόφαση απομάκρυνσης. Οι εθνικές αρχές υποχρεούνται να ενεργούν με την αναγκαία σπουδή και να εγγυώνται ότι η περίοδος κράτησης περιορίζεται στη συντομότερη δυνατή. Παρότι το άρθρο 5 δεν επιβάλλει να διατάσσεται η κράτηση με δικαστική απόφαση η νομιμότητά της πρέπει να ελέγχεται από δικαστική αρχή. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει επιβεβαιώσει αυτήν την αρχή στην απόφαση επί της υπόθεσης *Shamsa* κατά Πολωνίας (βλέπε παρ. 58-59³⁵).

9^η Αρχή: Δικαστική προσφυγή κατά της κράτησης

1. Καθένας που συλλαμβάνεται και / ή κρατείται προκειμένου να διασφαλισθεί η απέλασή του από την επικράτεια του συμβαλλόμενου κράτους δικαιούται να ασκήσει προσφυγή ώστε να κριθεί η νομιμότητα της κράτησής του από δικαστήριο το συντομότερο δυνατό. Με την επιφύλαξη της άσκησης ενδίκου μέσου κατά της δικαστικής απόφασης, πρέπει να απολύεται άμεσα ο ενδιαφερόμενος όταν η κράτηση κρίνεται παράνομη.
2. Η αναφερόμενη στην προηγούμενη παράγραφο προσφυγή πρέπει να είναι πραγματική και αποτελεσματική και θα πρέπει να παρέχεται στον ενδιαφερόμενο αλλοδαπό η δυνατότητα νομικής συνδρομής κατά τα οριζόμενα στην εθνική νομοθεσία.

³⁴ Σημείωση της επιμελήτριας: «113. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 1 (στ) η στέρηση της ελευθερίας δικαιολογείται μόνον προκειμένου να εκτελεστεί απόφαση απέλασης. Εάν οι σχετικές διαδικασίες δεν διεκπεραιώνονται με σπουδή τότε η κράτηση δεν είναι επιτρεπτή κατά το άρθρο 5 παρ. 1 (στ) της Σύμβασης. Κατά συνέπεια πρέπει να εξεταστεί εάν ήταν υπερβολική η διάρκεια της διαδικασίας απέλασης».

³⁵ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 33.

Σχόλια

1. Αυτή η κατευθυντήρια αρχή απορρέει άμεσα από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που αναφέρεται στην εφαρμογή του άρθρου 5 της Σύμβασης.

2. Αναφορικά με τον «πραγματικό» χαρακτήρα της προσφυγής που αναφέρεται στην δεύτερη παράγραφο υπενθυμίζεται ότι στην υπόθεση *Çonka κατά Βελγίου* το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αναφέρθηκε σε κάποια στοιχεία που «αναμφισβήτητα έπληξαν την πραγματική δυνατότητα του προσφεύγοντα να ασκήσει την προσφυγή». «Ειδικότερα, οι προσφεύγοντες ενημερώθηκαν στο αστυνομικό τμήμα για τα ένδικα μέσα που κατά την εθνική νομοθεσία δικαιούνταν να ασκήσουν σε γλώσσα που δεν κατανοούσαν και εγγράφως, με έντυπο τυπωμένο με μικροσκοπικούς χαρακτήρες. Μόνον ένας διερμηνέας ήταν παρών στο αστυνομικό τμήμα για να συνδράμει μεγάλο αριθμό οικογενειών ρομανικής καταγωγής να κατανοήσουν τις προφορικές και έγγραφες ανακοινώσεις των αστυνομικών αρχών. Παρότι ο διερμηνέας ήταν παρών στο αστυνομικό τμήμα δεν παρέμεινε στο κέντρο διερχομένων όπου μεταφέρθηκαν στη συνέχεια οι συλληφθέντες αλλοδαποί. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι υπ' αυτές τις συνθήκες ήταν αδύνατον για τους προσφεύγοντες να επικοινωνήσουν τηλεφωνικώς από το αστυνομικό τμήμα με δικηγόρο με τη συνδρομή διερμηνέα και παρότι θα μπορούσαν από το κλειστό κέντρο της κράτησης δεν είχαν εκ των πραγμάτων τη δυνατότητα να επωφεληθούν των υπηρεσιών του. Παρά τις προαναφερόμενες δυσκολίες οι αρχές παρέλειψαν να τους παράσχουν οιαδήποτε μορφής νομική συνδρομή στο αστυνομικό τμήμα και στο κέντρο. Αποφασιστικής σημασίας για το Δικαστήριο είναι οι ισχυρισμοί του δικηγόρου των προσφευγόντων, όπως τους ανέπτυξε στην επ' ακροατηρίω διαδικασία χωρίς να τους αμφισβητήσει η βελγική κυβέρνηση: ενημερώθηκε για την κατάσταση των προσφευγόντων στις 10:30 μμ της 1.10.1999 και κατά συνέπεια ήταν άνευ αντικειμένου η άσκηση προσφυγής ενώπιον ποινικού δικαστηρίου προκειμένου για την κράτηση, αφού ακόμα και εάν την ασκούσε στις 4.10.1999 θα κρινόταν στις 6.10.1999, δηλαδή μετά την προγραμματισμένη για την 5.10.1999 απέλαση. Άρα, παρότι εκπροσωπούσε τους προσφεύγοντες δεν είχε τη δυνατότητα να ασκήσει προσφυγή κατά της κράτησης» (βλέπε παρ. 44 και 45 της απόφασης).

3. Για το ευεργέτημα της πενίας βλέπε σχετικά τα σχόλια στην 5^η κατευθυντήρια αρχή.

10^η Αρχή: Συνθήκες κράτησης που διατάσσεται με σκοπό την απέλαση

1. Οι κρατούμενοι με σκοπό την απέλαση θα πρέπει να μεταφέρονται το συντομότερο δυνατό σε χώρους ειδικά διαμορφωμένους για το σκοπό αυτό, που διασφαλίζει τη διαβίωσή τους σε συνθήκες και σε καθεστώς που ανταποκρίνονται στη νομική τους κατάσταση και είναι στελεχωμένοι με προσωπικό που διαθέτει την κατάλληλη εξειδίκευση.

2. Οι προαναφερόμενες εγκαταστάσεις κράτησης θα πρέπει να διαθέτουν χώρους στέγασης κατάλληλα εξοπλισμένους, καθαρούς και καλο- συντηρημένους που ως προς τη χωρητικότητα είναι επαρκείς για τις ανάγκες διαβίωσης του αριθμού των κρατουμένων. Επιπλέον, στο μέτρο του εφικτού, ο σχεδιασμός και η διαρρύθμιση αυτών των εγκαταστάσεων δεν πρέπει να δημιουργεί την εντύπωση ότι πρόκειται για σωφρονιστικά καταστήματα. Το πρόγραμμα των δραστηριοτήτων θα πρέπει να περιλαμβάνει προαυλισμό, πρόσβαση σε τραπεζαρία, σε ραδιόφωνο/τηλεόραση, εφημερίδες/περιοδικά καθώς και σε άλλες κατάλληλες δημιουργικές δραστηριότητες.

3. Είναι αναγκαία η προσεκτική επιλογή του προσωπικού που απασχολείται στα κρατητήρια καθώς και η κατάλληλη επιμόρφωσή του. Τα συμβαλλόμενα κράτη ενθαρρύνονται να επιμορφώσουν, το συντομότερο δυνατό, αυτό το προσωπικό ώστε να αποκτήσει δεξιότητες σε ζητήματα διαπροσωπικής επικοινωνίας αλλά επίσης να εξοικειωθεί με τους διάφορους πολιτισμούς των κρατουμένων. Είναι επιθυμητό κάποια μέλη του προσωπικού να έχουν τις κατάλληλες γλωσσολογικές γνώσεις και να αναγνωρίζουν πιθανά συμπτώματα στρες στους κρατούμενους ώστε να λαμβάνουν τα ενδεικνυόμενα μέτρα. Εάν είναι αναγκαίο το προσωπικό πρέπει να απευθύνεται σε εξωτερική βοήθεια, ειδικότερα ιατρική και κοινωνικο-λειτουργική.

4. Κανονικά, οι κρατούμενοι με σκοπό την απέλαση θα πρέπει να διαχωρίζονται από τους υπόδικους και τους κατάδικους. Άντρες και γυναίκες πρέπει να κρατούνται χωριστά εφόσον το επιθυμούν. Βέβαια πρέπει να τηρείται η αρχή της οικογενειακής ενότητας και άρα οι οικογένειες δεν πρέπει να κρατούνται χωριστά.

5. Οι εθνικές αρχές θα πρέπει να διασφαλίζουν στους κρατούμενους σ' αυτές τις εγκαταστάσεις τη δυνατότητα επικοινωνίας με δικηγόρους, ιατρούς και μη κυβερνητικές οργανώσεις, με μέλη των οικογε-

νειών τους και με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. Επίσης, στο πλαίσιο των κανόνων της εθνικής νομοθεσίας, θα πρέπει να διασφαλίζουν τη δυνατότητα των κρατουμένων να επικοινωνούν με τον εξωτερικό κόσμο. Επιπλέον, η λειτουργία αυτών των χώρων θα πρέπει να υπάγεται σε τακτικό έλεγχο, συμπεριλαμβανομένων των ελέγχων που διεξάγουν ανεξάρτητα αναγνωρισμένα όργανα.

6. Στους κρατούμενους πρέπει να αναγνωρίζεται το δικαίωμα να καταθέτουν μηνύσεις για κακομεταχείριση ή για παράλειψη προστασίας από πράξεις βίας των συκρατουμένων. Ο μηνυτής και οι μάρτυρες πρέπει να προστατεύονται από την κακομεταχείριση και τις απειλές στις οποίες εκτίθενται εξαιτίας της μήνυσης και των σχετικών αποδεικτικών στοιχείων.

7. Στους κρατούμενους πρέπει να παρέχονται συστηματικά πληροφορίες για τον κανονισμό λειτουργίας των κρατητηρίων και για τη διαδικασία που εφαρμόζεται διευκρινίζοντας τις υποχρεώσεις τους και τα δικαιώματά τους. Αυτές οι πληροφορίες πρέπει να παρέχονται στις γλώσσες που ομιλούν οι περισσότεροι από τους κρατούμενους και εάν είναι αναγκαίο πρέπει να διασφαλίζονται υπηρεσίες διερμηνείας. Οι κρατούμενοι θα πρέπει να ενημερώνονται για το δικαίωμά τους να επικοινωνούν με δικηγόρο της επιλογής τους, με την αρμόδια προξενική αντιπροσωπεία της χώρας τους, με διεθνείς οργανισμούς όπως είναι η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Μετανάστευσης καθώς και με μη κυβερνητικές οργανώσεις. Σχετικά, θα πρέπει να τους παρέχεται κάθε συνδρομή.

Σχόλια

1. Οι τρεις πρώτοι παράγραφοι αυτής της αρχής στηρίζονται στην 7^η Γενική Έκθεση της Επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων³⁶ καθώς και στη Σύσταση (2001) 1 του Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου που αναφέρεται στα δικαιώματα των αλλοδαπών που επιθυμούν να εισέλθουν σε κράτος μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης και στην εκτέλεση των αποφάσεων απέλασης³⁷, ειδικότερα στις παραγράφους 7, 9 και 10 καθώς και στη Σύσταση 1547 (2002) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις διαδικασίες απέλασης με σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και για την εκτέλεσή τους σε συνθήκες ασφάλειας και αξιοπρέπειας³⁸ και ειδικότερα στην παράγραφο 13, υπο-παράγραφο ν, εδάφιο δ).

2. Στην προαναφερόμενη έκθεση η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων εκτιμά ότι «όσοι στερούνται την προσωπική τους ελευθερία για παρατεταμένη περίοδο βάσει διατάξεων της νομοθεσίας για την είσοδο και την παραμονή των αλλοδαπών θα πρέπει να τοποθετούνται σε κέντρα ειδικά σχεδιασμένα για το σκοπό αυτό που ανταποκρίνονται στις απαιτούμενες συνθήκες διαβίωσης και λειτουργούν υπό την επίβλεψη κατάλληλα εξειδικευμένου προσωπικού με καθεστώς προσαρμοσμένο στη νομική κατάσταση των κρατουμένων»³⁹.

3. Δεν απαιτούνται ιδιαίτερες επεξηγήσεις για την παράγραφο 4. Εκτός από τον όρο «κανονικά», η σύσταση για το διαχωρισμό των κρατουμένων με σκοπό την απέλαση από τους υπόδικους και τους κατάδικους παραπέμπει στη Σύσταση 1547 (2002) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης για τις διαδικασίες απέλασης με σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπων και για την εκτέλεσή τους σε συνθήκες ασφάλειας και αξιοπρέπειας⁴⁰ καθώς και στη Σύσταση 2003 (5) της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη για τα μέτρα κράτησης των αιτούντων άσυλο⁴¹.

4. Η παράγραφος 5 θέτει προϋποθέσεις που απορρέουν άμεσα από τη διάταξη της παραγράφου 4 του άρθρου 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Ειδικότερα, η δυνατότητα όλων των κρατούμενων να επικοινωνήσουν με δικηγόρο είναι ουσιαστική για την αποτελεσματική και πραγματική άσκηση του δικαιώματός τους να αιτηθούν το δικαστικό έλεγχο του διαταχθέντος μέτρου της κράτησης. Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων έχει διευκρινίσει ότι «καθόλη τη διάρκεια της κράτησης πρέπει να αναγνωρίζεται στον αλλοδαπό κρατούμενο το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο το οποίο περιλαμβάνει τόσο την κατ' ιδίαν επικοινωνία όσο και

³⁶ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε σε ΕΔΠΑ 2003, σελ. 214.

³⁷ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε σε ΕΔΠΑ 2002, σελ. 93.

³⁸ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε σε ΕΔΠΑ 2002, σελ. 107.

³⁹ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε παρ. 29 της 7^{ης} Γενικής Έκθεσης της Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων σε ΕΔΠΑ 2003, σελ. 216.

⁴⁰ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε παρ. 13 ν (β) και (γ) σε ΕΔΠΑ 2003, σελ. 113.

⁴¹ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε παρ. 10 σε ΕΔΠΑ 2003, σελ. 157 και ιδίως 159.

την εκπροσώπησή του ενώπιον των αρμόδιων αρχών⁴²». Πρέπει να υιοθετηθούν διάφορα συγκεκριμένα μέτρα που εγγυώνται την άσκηση αυτού του δικαιώματος.

5. Η τελευταία φράση αυτής της παραγράφου προβλέπει σύστημα παρακολούθησης της λειτουργίας των κέντρων κράτησης από τις αρμόδιες διοικητικές ή δικαστικές εθνικές αρχές. Η παρακολούθηση αυτή θα πρέπει να περιλαμβάνει ανεξάρτητους ελέγχους όπως για παράδειγμα από εθνικές επιτροπές, διαμεσολαβητές ή βουλευτές.

6. Η παράγραφος 6 αποτυπώνει μια συνήθη εγγύηση προστασίας από τον κίνδυνο κακοποίησης ή κακομεταχείρισης. Το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου αυτής στηρίζεται στο άρθρο 13 της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων που ορίζει ότι «κάθε κράτος μέρος εξασφαλίζει, ώστε κάθε άτομο, που ισχυρίζεται ότι έχει υποστεί βασανιστήρια σε οποιαδήποτε εδαφική περιοχή της δικαιοδοσίας του, να έχει το δικαίωμα να προσφεύγει και να ζητά την εξέταση της περίπτωσης του γρήγορα και αμερόληπτα από τις αρμόδιες αρχές του. Θα ληφθούν μέτρα που θα εξασφαλίζουν την προστασία του προσφεύγοντος και των μαρτύρων από κάθε κακή μεταχείριση ή εκφοβισμό ως συνέπεια της προσφυγής τους ή οποιασδήποτε κατάθεσης που δόθηκε». Δυνάμει του άρθρου 16 της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων ο προαναφερόμενος κανόνας εφαρμόζεται σε «άλλες πράξεις σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας που δεν συνιστούν βασανιστήρια». Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει ερμηνεύσει με τον ίδιο τρόπο το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών».

7. Η τελευταία παράγραφος είναι σύμφωνη με τη γενικότερη προσέγγιση των κατευθυντηρίων αρχών που αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στη διαφάνεια των διαδικασιών απέλασης και στην ευθύνη κάθε εμπλεκόμενου φορέα. Για τον υπό απέλαση αλλοδαπό αποτελεί ουσιαστική προϋπόθεση για την άσκηση των δικαιωμάτων του και για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που του παρέχονται η πρόσβαση στις κατάλληλες πληροφορίες για τα δικαιώματά του και για τις διαθέσιμες δυνατότητες.

11^η Αρχή: Παιδιά και οικογένειες

1. Η κράτηση των παιδιών πρέπει να διατάσσεται μόνον ως έσχατο μέτρο και να είναι το δυνατόν συντομότερη.

2. Οι οικογένειες που κρατούνται εκκρεμούσης της απέλασης πρέπει να στεγάζονται σε ειδικούς χώρους που διασφαλίζουν την προστασία της ιδιωτικής τους ζωής.

3. Ανεξάρτητα από την κράτησή τους, τα παιδιά έχουν δικαίωμα στην εκπαίδευση και ειδικότερα το δικαίωμα να παίζουν και να απασχολούνται σε κατάλληλες για την ηλικία τους δημιουργικές δραστηριότητες. Η παρεχόμενη εκπαίδευση μπορεί να εξαρτάται από τη διάρκεια της κράτησης.

4. Τα ασυνόδευτα παιδιά πρέπει να τοποθετούνται σε ιδρύματα που λειτουργούν με εξειδικευμένο προσωπικό και με υποδομές που λαμβάνουν υπόψη τις ειδικότερες ανάγκες των ατόμων της ηλικίας τους.

5. Όταν διατάσσεται η κράτηση παιδιών με σκοπό την απέλαση πρέπει να αποδίδεται πρωταρχική σημασία στην αξιολόγηση του μείζονος συμφέροντος του παιδιού.

Σχόλια

1. Οι παράγραφοι 1, 3 και 5 αυτής της αρχής στηρίζονται στις σχετικές διατάξεις της Σύμβασης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού, την οποία έχουν κυρώσει όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Αναφορικά με την παράγραφο 2 υπενθυμίζεται ότι το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής εγγυάται το άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών που εφαρμόζεται και στην κράτηση.

2. Το άρθρο 37 παρ. β της Σύμβασης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού προβλέπει ότι «η σύλληψη, κράτηση ή φυλάκιση ενός παιδιού πρέπει να είναι σύμφωνη με το νόμο, να μην αποτελεί παρά ένα έσχατο μέτρο και να είναι της μικρότερης δυνατής διάρκειας». Σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 20 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού «κάθε παιδί που στερείται προσωρινά ή οριστικά το οικογενειακό του περιβάλλον ή το οποίο για το δικό του συμφέρον δεν είναι δυνατόν να παραμείνει στο περιβάλλον αυτό δικαιούνται ειδική προστασία και βοήθεια εκ μέρους του κράτους».

⁴² Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε παρ. 31 της 7^{ης} Γενικής Έκθεσης της Επιτροπής σε ΕΔΠΑ 2003, σελ. 218.

3. Οι παράγραφοι αυτοί στηρίζονται στην παράγραφο 38 των Κανόνων του Ο.Η.Ε. για την Προστασία των Ανηλίκων που στερούνται την προσωπική τους ελευθερία, που υιοθετήθηκαν από τη Γενική Συνέλευση στις 14.12.1990 με την απόφαση 45/113⁴³. Οι Κανόνες αυτοί εφαρμόζονται σε κάθε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας που σημαίνει σύμφωνα με την παράγραφο 11 β «κάθε μορφή κράτησης ή φυλάκισης ή εγκλεισμό σε δημόσιο ή ιδιωτικό χώρο κράτησης που επιβάλλεται με διάταξη δικαστικής, διοικητικής ή άλλης δημόσιας αρχής και που ο ενδιαφερόμενος δεν επιτρέπεται να εγκαταλείψει με τη θέλησή του». Σύμφωνα με την παράγραφο 38 «κάθε ανήλικος που βρίσκεται στην ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης δικαιούται εκπαίδευσης που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του και στις ικανότητές του, σχεδιασμένης με σκοπό την κοινωνική του επανένταξη. Αυτή η εκπαίδευση παρέχεται εκτός του καταστήματος κράτησης σε κοινοτικά σχολεία εάν αυτό είναι δυνατόν και σε κάθε περίπτωση από ειδικευμένους δασκάλους μέσω προγραμμάτων ενσωματωμένων στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας ώστε, μετά την απόλυση, οι ανήλικοι να μπορούν να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους χωρίς δυσκολία. Ειδική προσοχή πρέπει να αποδοθεί από τη διεύθυνση του καταστήματος κράτησης στην εκπαίδευση των αλλοδαπών ανηλίκων ή των ανηλίκων με ειδικές πολιτισμικές ή εθνικές ανάγκες. Οι ανήλικοι που είναι αναλφάβητοι ή έχουν προβλήματα εκμάθησης δικαιούνται ειδική εκπαίδευση».

4. Η τελευταία παράγραφος αποτυπώνει την κατευθυντήρια αρχή του άρθρου 3 παρ. 1 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού σύμφωνα με την οποία «σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας, είτε από τα δικαστήρια, τις διοικητικές αρχές ή από τα νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού». Αυτό το άρθρο εφαρμόζεται επίσης στις αποφάσεις που διατάσσουν την κράτηση των παιδιών με σκοπό την απέλαση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV: Επανεισδοχή

12^η Αρχή: Διακρατική συνεργασία

1. Το κράτος υποδοχής και το κράτος επιστροφής υποχρεούνται να συνεργάζονται για να διευκολύνουν την επιστροφή των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα στο κράτος υποδοχής.

2. Στο πλαίσιο αυτής της συνεργασίας τόσο το κράτος υποδοχής όσο και το κράτος επιστροφής υποχρεούνται να σέβονται τους περιορισμούς που επιβάλλει η επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων όσον αφορά στους λόγους απέλασης. Αυτή η υποχρέωση βαρύνει και το κράτος καταγωγής στις περιπτώσεις που καλείται να βεβαιώσει την ταυτότητα, την ιθαγένεια ή τον τόπο διαμονής του υπό απέλαση αλλοδαπού.

3. Οι περιορισμοί που επιβάλλει η επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων δεν κωλύουν την ανταλλαγή πληροφοριών στο πλαίσιο της δικαστικής ή αστυνομικής συνεργασίας εφόσον διασφαλίζονται από τις αναγκαίες εγγυήσεις.

4. Στο πλαίσιο της διαδικασίας ανταλλαγής πληροφοριών με το κράτος επιστροφής οι εθνικές αρχές του κράτους υποδοχής υποχρεούνται να επιδεικνύουν ιδιαίτερη προσοχή ώστε να διασφαλίζουν ότι η απέλαση δεν θα εκθέσει σε κίνδυνο τον ενδιαφερόμενο αλλοδαπό ή την οικογένειά του. Ειδικότερα, το κράτος υποδοχής υποχρεούται να μην γνωστοποιεί πληροφορίες σχετικές με το αίτημα ασύλου.

⁴³ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε Συλλογή Συμβάσεων και Κανόνων Διεθνούς Δικαίου αναφορικά με τους πρόσφυγες και τους εκτοπισμένους πληθυσμούς, Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1996, τόμος I, σελ. 316 και ειδικότερα 367.

Σχόλια

1. Προκειμένου για τον καθορισμό της ταυτότητας, της ιθαγένειας ή του τόπου συνήθους διαμονής του αλλοδαπού που διαμένει παράνομα στο κράτος υποδοχής, οι αρχές μπορεί να αναγκαστούν να επικοινωνήσουν με την διπλωματική αρχή του κράτους καταγωγής ή να ζητήσουν από την διπλωματική τους αντιπροσωπεία που βρίσκεται στη χώρα καταγωγής του αλλοδαπού να επικοινωνήσει με τις τοπικές αρχές. Για το σκοπό αυτό μπορεί να διαβιβάσουν όλα τα έγγραφα που είναι αναγκαία για τον καθορισμό της ταυτότητάς του, της ιθαγένειας ή του τόπου συνήθους διαμονής του υπό απέλαση αλλοδαπού: για παράδειγμα τα έγγραφα της ταυτότητας του, κάθε έγγραφο από το οποίο προκύπτει η ιθαγένειά του (συμπεριλαμβανομένων των εγγράφων που δεν αποδεικνύουν την ταυτότητα ή την ιθαγένεια αλλά τα οποία σε συνδυασμό με άλλα έγγραφα μπορεί να συμβάλλουν στον καθορισμό της), την άδεια οδήγησης ή βιομετρικά στοιχεία (φωτογραφία ταυτότητας ή δακτυλικά αποτυπώματα). Σε κάποιες περιπτώσεις προκειμένου για τον καθορισμό της ταυτότητας του υπό απέλαση αλλοδαπού μπορεί να είναι αναγκαία η αυτοπρόσωπη παρουσία του ενώπιον της διπλωματικής αντιπροσωπείας της πιθανολογούμενης χώρας καταγωγής του. Τόσο ο υπό απέλαση αλλοδαπός όσο και οι αρχές του κράτους καταγωγής πρέπει να ενημερωθούν ότι σε καμιά περίπτωση δεν θα εξαναγκαστεί ο ενδιαφερόμενος αλλοδαπός να αποκαλύψει πώς εισήλθε στο κράτος υποδοχής ή εάν υπέβαλε αίτημα ασύλου. Επίσης, ο υπό απέλαση αλλοδαπός πρέπει να ενημερωθεί ότι δικαιούται να μην παράσχει αυτές τις πληροφορίες εάν ερωτηθεί σχετικά από τις αρχές της πιθανολογούμενης χώρας καταγωγής.

2. Στο πλαίσιο της υποχρέωσης συνεργασίας το κράτος επιστροφής και το κράτος καταγωγής υποχρεούνται ειδικότερα να συνδράμουν το κράτος υποδοχής στον καθορισμό της ιθαγένειας και της ταυτότητας του υπό απέλαση αλλοδαπού. Με αίτηση του κράτους υποδοχής υποχρεούνται να εκδώσουν τα αναγκαία ταξιδιωτικά έγγραφα που θα επιτρέψουν την επιστροφή.

3. Όταν υποβάλλεται αίτηση για έκδοση ταξιδιωτικού εγγράφου η μοναδική αιτιολογική βάση που οι αρχές του κράτους υποδοχής πρέπει να παράσχουν στις αρχές του κράτους καταγωγής ή του κράτους επιστροφής – κυρίως δια της διπλωματικής αντιπροσωπείας του τελευταίου στο κράτος υποδοχής – είναι ότι ο ενδιαφερόμενος αλλοδαπός δεν δικαιούται πλέον να διαμένει στην επικράτεια του κράτους υποδοχής. Η υποβολή αιτήματος ασύλου δεν είναι καθοριστικής σημασίας πληροφορία για την έκδοση ταξιδιωτικών εγγράφων. Το ποινικό μητρώο του υπό απέλαση αλλοδαπού ή οι τυχόν καταδίκες του στο κράτος υποδοχής δεν θα πρέπει να γνωστοποιούνται παρά όταν αυτό απαιτείται σύμφωνα με τους συνήθεις κανόνες της δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας και σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες της εθνικής νομοθεσίας.

4. Οι αρχές του κράτους υποδοχής μπορούν να ενημερώνουν τις αρχές του κράτους καταγωγής στο οποίο απομακρύνεται ο αλλοδαπός για τα μέτρα που έλαβαν «ώστε να διασφαλίζουν ότι οι απελαυνόμενοι αλλοδαποί δεν θεωρούνται εγκληματίες» (βλέπε παρ. 13 vii της Σύστασης 1547 (2002) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις διαδικασίες απέλασης με σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και για την εκτέλεσή τους σε συνθήκες ασφάλειας και αξιοπρέπειας⁴⁴).

13^η Αρχή: Υποχρεώσεις των κρατών

1. Το κράτος καταγωγής οφείλει να σεβαστεί την υποχρέωση που έχει αναλάβει δυνάμει του διεθνούς δικαίου για επανεισδοχή των πολιτών του χωρίς διατυπώσεις, καθυστερήσεις ή κωλύματα και υποχρεούται να συνεργάζεται με το κράτος υποδοχής για τον καθορισμό της ιθαγένειας του ενδιαφερόμενου υπό απέλαση αλλοδαπού ώστε να επιτρέψει την επιστροφή του. Αυτή η υποχρέωση βαρύνει επίσης τα κράτη της επιστροφής που δεσμεύονται κατ' εφαρμογή συμφωνιών επανεισδοχής να δεχθούν όσους διέμεναν παράνομα στο έδαφος του κράτους υποδοχής (αιτούν κράτος).

2. Όταν το κράτος υποδοχής αιτείται έγγραφα για τη διευκόλυνση της επιστροφής οι αρχές του κράτους καταγωγής καθώς και οι αρχές του κράτους επιστροφής δεν θα πρέπει να διερευνούν τους λόγους της απομάκρυνσης ούτε τις συνθήκες που οδηγούν στην υποβολή παρόμοιου αιτήματος ούτε να απαιτούν τη συγκατάθεση του υπό απέλαση αλλοδαπού να επιστρέψει στο κράτος καταγωγής του.

⁴⁴ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε σχετικά ΕΔΠΑ 2002, σελ. 107.

3. Το κράτος καταγωγής ή το κράτος επιστροφής θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη την αρχή της οικογενειακής ενότητας, ειδικότερα όταν πρόκειται για την εισδοχή των ανιθαγενών μελών της οικογένειας του υπό απέλαση αλλοδαπού.

4. Το κράτος καταγωγής ή το κράτος επιστροφής υποχρεούνται να απέχουν από την επιβολή κυρώσεων σε βάρος των απελαυνόμενων πολιτών τους με το σκεπτικό:

- ότι υπέβαλαν αίτημα ασύλου ή ζήτησαν οιασδήποτε μορφής προστασία σε μια τρίτη χώρα,
- ότι διέπραξαν σε τρίτη χώρα αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκαν ή αθώωθηκαν σύμφωνα με την ισχύουσα ποινική νομοθεσία της χώρας αυτής,
- ότι εισήλθαν ή διέμειναν παράνομα στο κράτος υποδοχής.

Σχόλια

Αυτή η αρχή στηρίζεται στη Σύσταση R (99) 12 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη για την επιστροφή των απορριφθέντων αιτούντων άσυλο.

Παράγραφος 1

1. Η παράγραφος αυτή στηρίζεται στο δικαίωμα κάθε ανθρώπου να μην στερείται αυθαίρετα το δικαίωμά του να εισέρχεται στη χώρα του (άρθρο 12 παρ. 4 του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων⁴⁵ και άρθρο 3 παρ. 2 του Τέταρτου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών⁴⁶). Η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου του ΟΗΕ σημειώνει ότι το άρθρο 12 παρ. 4 του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων «περιλαμβάνει όχι μόνον το δικαίωμα επιστροφής στη χώρα καταγωγής, αλλά μπορεί επίσης να σημαίνει το δικαίωμα καθενός να εισέρχεται για πρώτη φορά στη χώρα της οποίας έχει την ιθαγένεια εφόσον έχει γεννηθεί εκτός αυτής (για παράδειγμα όταν η χώρα αυτή είναι το κράτος του οποίου την ιθαγένεια έχει ο ενδιαφερόμενος). Το δικαίωμα επιστροφής είναι υψίστης σημασίας για τους πρόσφυγες που οικειοθελώς ζητούν να επιστρέψουν στην πατρίδα τους» (Γενικό Σχόλιο Νο. 27 για το άρθρο 12 που υιοθετήθηκε στις 2.11.1999). Εξάλλου η διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 12 του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων περιλαμβάνει το δικαίωμα κάθε ανθρώπου να «φύγει από οποιαδήποτε χώρα, συμπεριλαμβανομένης και της δικής του». Προκύπτει δηλαδή ότι όποιος διαμένει σε μια χώρα της οποίας δεν έχει την ιθαγένεια πρέπει να είναι σε θέση να αναχωρεί από αυτήν. Σύμφωνα με την Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ «αφού τα διεθνή ταξίδια συνήθως απαιτούν τον εφοδιασμό με κατάλληλα έγγραφα, ειδικότερα διαβατήρια, το δικαίωμα καθενός να αναχωρεί από οποιαδήποτε χώρα πρέπει να περιλαμβάνει και το δικαίωμά του να εκδίδονται επ' ονόματί του τα προαναφερόμενα έγγραφα. Η έκδοση διαβατηρίων είναι κατ' αρχήν ευθύνη του κράτους του οποίου την ιθαγένεια έχει ο ενδιαφερόμενος. Η άρνηση του κράτους να εκδώσει διαβατήριο – ή να παρατείνει την ισχύ του – σε έναν πολίτη του που ζει στο εξωτερικό μπορεί να στερήσει από τον ενδιαφερόμενο το δικαίωμα να αναχωρήσει από τη χώρα διαμονής του και να ταξιδέψει σε άλλες χώρες» (Γενικό Σχόλιο Νο. 27, παρ. 9).

2. Όταν εφαρμόζεται συμφωνία επανεισδοχής μεταξύ του κράτους υποδοχής και του κράτους καταγωγής ή επιστροφής η επανεισδοχή θα πρέπει να πραγματοποιείται σύμφωνα με τους όρους της σχετικής συμφωνίας εκτός αν τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν αποφασίσει από κοινού διαφορετικά.

Παράγραφος 2

Αυτή η παράγραφος προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι ούτε οι αρχές του κράτους καταγωγής ούτε οι αρχές του κράτους επιστροφής θα πρέπει να αναζητήσουν τους λόγους της απομάκρυνσης του ενδιαφερόμενου ή τις περιστάσεις που ανάγκασαν το κράτος υποδοχής να αιτηθεί την έκδοση εγγράφων που διευκολύνουν την επιστροφή του. Η ρύθμιση αυτή δεν αποτελεί απλά εγγύηση της αποτελεσματικής προστασίας του ενδιαφερόμενου από οιασδήποτε μορφής αντίποινα ή απειλές ή διώξεις που στηρίζονται στην επαναπροώθησή του από το κράτος υποδοχής. Πρόκειται για απαίτηση που απορρέει από την υποχρέωση όλων των κρατών να μην επεξεργάζονται τα προσωπικά δεδομένα κατά τρόπο ασυμβίβαστο προς τους

⁴⁵ «Από κανέναν δεν στερείται αυθαίρετα το δικαίωμα της εισόδου στη χώρα του».

⁴⁶ «Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα του δικαιώματος εισόδου στο έδαφος του κράτους του οποίου είναι υπήκοος».

σκοπούς για τους οποίους καταχωρούνται εκτός εάν πρόκειται για δεδομένα πρόσφορα, προσήκοντα και όχι υπέρμετρα σε σχέση με τους σκοπούς για τους οποίους έχουν καταχωρηθεί (άρθρο 17 του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων, άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και άρθρο 5 της Σύμβασης της 28.1.1981 για την Προστασία του Ατόμου από την Αυτοματοποιημένη Επεξεργασία Πληροφοριών Προσωπικού Χαρακτήρα⁴⁷).

Παράγραφος 3

Η παράγραφος 3 στηρίζεται στο δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής (άρθρο 17⁴⁸ του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων, άρθρο 8⁴⁹ της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών). Δυνάμει του δικαιώματος αυτού τα συμβαλλόμενα μέρη μπορεί να υποχρεούνται να επιτρέπουν σε πολίτες τρίτων χωρών να εισέρχονται στο έδαφός τους και να διαμένουν σ' αυτό με την οικογένειά τους, εφόσον πουθενά αλλού δεν μπορούν να βιώσουν οικογενειακή ζωή, εκτός εάν το συμφέρον του κράτους να ελέγξει τη μετανάστευση υπερέχει του συμφέροντος των ενδιαφερομένων να διατηρήσουν την οικογενειακή τους ζωή (βλέπε σχετικά αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επί των υποθέσεων *Guel* κατά *Ελβετίας* (παρ. 37⁵⁰), *Ahmut* κατά *Ολλανδίας*⁵¹ και *Sen* κατά *Ολλανδίας* (παρ. 41⁵²)).

Παράγραφος 4

1. Η πρώτη περίοδος αυτής της παραγράφου απορρέει από συνδυασμό των άρθρων 12 παρ. 2⁵³ (δικαίωμα καθενός να αναχωρεί από τη χώρα του) και 19 παρ. 2⁵⁴ (ελευθερία έκφρασης) του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων.

2. Το δεύτερο εδάφιο στηρίζεται στην αρχή «*non bis in idem*».

3. Η υποχρέωση του τρίτου εδαφίου σε καμιά περίπτωση δεν απαγορεύει στις αρχές του κράτους επιστροφής να ασκήσουν δίωξη σε βάρος του ενδιαφερόμενου για αδικήματα που μπορεί να έχει διαπράξει, με την προϋπόθεση ότι δεν ασκήθηκε δίωξη ούτε καταδικάστηκε ούτε αθωώθηκε στο κράτος αυτό ή σε κάποιο άλλο, συμπεριλαμβανομένου του κράτους υποδοχής από το οποίο απελάθηκε. Σε καμιά περίπτωση η υποχρέωση αυτή δεν αποκλείει την εφαρμογή μέτρων ελέγχου από τις αρχές του κράτους επιστροφής.

14^η Αρχή: Ανιθαγένεια

Το κράτος καταγωγής υποχρεούται να απέχει από την αυθαίρετη στέρηση της ιθαγένειας του ενδιαφερόμενου, ειδικότερα προκειμένου να αποτρέπονται οι περιπτώσεις δημιουργίας ανιθαγενών προ-

⁴⁷ Σημείωση της επιμελήτριας: έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με το Ν. 2068/1992 (ΦΕΚ 118, τ. Α')

⁴⁸ «1. Κανείς δεν υπόκειται σε αυθαίρετη ή παράνομη παρενόχληση της ιδιωτικής του ζωής, της οικογένειας, της οικίας ή της αλληλογραφίας του, ούτε παράνομες προσβολές της τιμής και υπόληψής του. 2. Καθένας έχει δικαίωμα προστασίας του νόμου από τέτοιες παρενοχλήσεις ή προσβολές».

⁴⁹ «1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του. 2. Δεν επιτρέπεται αν υπάρξη επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αυτή προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημόσιαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων».

⁵⁰ Σημείωση της επιμελήτριας: «37. Η Επιτροπή έκρινε ότι η παρεμπόδιση των γονέων που θέλουν να ζήσουν με το ανήλικο παιδί τους συνιστά επέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής και λαμβάνοντας υπόψη τους ισχυρισμούς του κυρίου και της κυρίας *Guel* η συνένωση αυτή θα πρέπει να πραγματοποιηθεί στην Ελβετία και όχι στην Τουρκία».

⁵¹ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε ΕΔΠΑ 2000, σελίδα 219.

⁵² «41. Υποχρεώνοντας τους προσφεύγοντες να επιλέξουν μεταξύ της άρνησης της κατάστασης που δημιούργησαν στην Ολλανδία και της συνένωσης με την κόρη τους η Ολλανδία παρέλειψε να εξισορροπήσει δίκαια αφενός τα συμφέροντα των προσφευγόντων και αφετέρου το εθνικό συμφέρον για έλεγχο της μετανάστευσης. Το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν είναι αναγκαίο να εξετάσει εάν η οικογένεια της *Sinem* που ζει στην Τουρκία είναι διατεθειμένη και κατάλληλη για να τη φροντίζει».

⁵³ «Ο καθένας είναι ελεύθερος να φύγει από οποιαδήποτε χώρα, συμπεριλαμβανομένης και της δικής του».

⁵⁴ «Καθένας έχει δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης. Αυτό το δικαίωμα περιλαμβάνει την ελευθερία της αναζήτησης, λήψης και μεταβίβασης πληροφοριών και απόψεων κάθε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, είτε προφορικής, γραπτώς ή σε έντυπα, σε μορφή τέχνης ή με κάθε άλλο μέσο της επιλογής του».

σώπων. Επίσης υποχρεούται να μην επιτρέπει την αποβολή της ιθαγένειας στις περιπτώσεις που καταλήγει για τον ενδιαφερόμενο πολίτη του στη δημιουργία κατάστασης ανιθαγένειας που εν συνεχεία κωλύει την επιστροφή του.

Σχόλια

1. Το πρώτο εδάφιο αυτής της αρχής στηρίζεται στο άρθρο 15 παρ. 2 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της 10.12.1948 σύμφωνα με το οποίο «κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιθαγένειά του ούτε το δικαίωμα να αλλάξει ιθαγένεια».

2. Επίσης, με την από 9.2.1996 υπ' αριθμ. A/RES/50/152 απόφασή της η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ καλεί τα κράτη να υιοθετήσουν σύμφωνη με τις αρχές του διεθνούς δικαίου νομοθεσία σε θέματα ιθαγένειας με στόχο τη μείωση της ανιθαγένειας, ειδικότερα αποτρέποντας την αυθαίρετη στέρηση της ιθαγένειας.

3. Τέλος, στηρίζεται στη Σύσταση R (99) 18 για την πρόληψη και τη μείωση των περιπτώσεων της ανιθαγένειας, που επικαλούμενη τη Σύμβαση του 1954 για το Καθεστώς των Ανιθαγενών⁵⁵ και τη Σύμβαση του ΟΗΕ του 1961 για τη Μείωση της Ανιθαγένειας στην οποία η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης εκφράζει την ελπίδα ότι «τα περισσότερα συμβαλλόμενα κράτη θα υπογράψουν και θα κυρώσουν την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ιθαγένειας του 1997». Η Επιτροπή Υπουργών συστήνει στις κυβερνήσεις των κρατών μελών να υιοθετούν μέτρα για την πρόληψη και τη μείωση των περιπτώσεων της ανιθαγένειας, να αποφεύγουν την αυθαίρετη στέρηση της ιθαγένειας και να φροντίσουν ώστε η αποβολή της ιθαγένειας να μην ολοκληρώνεται χωρίς την προηγούμενη κτήση, πραγματική απόκτηση ή εγγύηση απόκτησης άλλης ιθαγένειας.

4. Σε αυτό το πλαίσιο καθοριστικής σημασίας είναι το άρθρο 12 παρ. 4 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων που εγγυάται το δικαίωμα καθενός να επιστρέφει στη χώρα του. Η Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου υπογράμμισε σχετικά ότι «κανένα κράτος δεν πρέπει, στερώντας από οποιονδήποτε την ιθαγένειά του ή απελαύνοντάς τον σε τρίτη χώρα, να παρακωλύει αυθαίρετα την επιστροφή στη χώρα του» (Γενικό Σχόλιο Νο. 27, «Άρθρο 12», που υιοθετήθηκε στις 2.11.1999, παρ. 21). Ένα κράτος μπορεί να αρνηθεί την έκδοση διαβατηρίου σε όποιον δηλώνει ότι είναι πολίτης του, υποχρεούται όμως να διεξάγει τις αναγκαίες έρευνες για να καθορίσει εάν ο ενδιαφερόμενος είναι πολίτης του ή όχι (Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ, υπόθεση J. M. Κατά Τζαμάικα, Ανακοίνωση Νο. 165/84 της 26.3.1986).

5. Η υπόθεση *Mogos et Krifka κατά Γερμανίας* την οποία έκρινε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί εξαιρετο παράδειγμα για το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου αυτής: οι προσφεύγοντες είχαν ζητήσει να αποβάλουν τη ρουμανική ιθαγένεια για να καταστούν ανιθαγενείς και για να αποφύγουν την απέλασή τους στο κράτος καταγωγής τους έως ότου η Γερμανία συμφώνησε με τη Ρουμανία για την τύχη κάποιων εκατοντάδων αλλοδαπών που βρίσκονταν σε παρόμοια κατάσταση. Κατ' εφαρμογή της συμφωνίας αυτής η Ρουμανία δέχθηκε την επανεισδοχή τους και διευκόλυνε την πολιτογράφησή τους (βλέπε απόφαση της 27.3.2003, Προσφυγή 78084/01).

6. Η διάταξη του άρθρου 31 της Σύμβασης για το Καθεστώς των Ανιθαγενών⁵⁶ που υιοθέτησε η Διάσκεψη των Πληρεξουσίων στις 28.9.1954 κατ' εφαρμογή της από 26.4.1954 Απόφασης 526 A (XVII) του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου του ΟΗΕ προβλέπει τις προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν για την απομάκρυνση των ανιθαγενών αλλά δεν απαγορεύει την απέλασή τους. Όμως, στην πράξη κανένα μέτρο απομάκρυνσης δεν μπορεί να εκτελεστεί σε βάρος των ανιθαγενών εάν κάποιο κράτος δεν δεχθεί την είσοδό τους στο έδαφός του.

⁵⁵ Σημείωση της επιμελήτριας: έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με το Ν. 139/1975 (ΦΕΚ 176, τ. Α')

⁵⁶ Σημείωση της επιμελήτριας: «Άρθρο 31. 1. Τα συμβαλλόμενα κράτη δεν θα απελαύνουν ανιθαγενή, ευρισκόμενον κανονικά επί του εδάφους των, ειμή μόνον δια λόγους εθνικής ασφάλειας ή δημοσίας τάξεως. 2. Η απέλασις τοιούτου ανιθαγενούς θα λαμβάνη χώραν μόνον εις εκτέλεσιν αποφάσεως εκδοθείσης συμφώνως προς την υπό του νόμου προβλεπομένην διαδικασίαν εις τον ανιθαγενή και εφ' όσον δεν αντιτίθενται εις τούτο επιτακτικοί λόγοι εθνικής ασφάλειας, δέον να παρέχεται η ευχέρεια προσκομίσεως αποδείξεων τεινουσών εις αθώωσίν του, υποβολής προσφυγής και εκπροσωπήσεως προς τούτο ενώπιον μιας αρμοδίας αρχής ή ενώπιον ενός ή πλειόνων προσώπων ειδικώς διωρισμένων υπό της αρμοδίας αρχής. 3. Τα συμβαλλόμενα κράτη θα παρέχουν εις τον τοιούτον ανιθαγενή εύλογον προθεσμίαν ίνα δηνηθή να επιδιώξη όπως γίνη κανονικώς δεκτός εις άλλην χώραν. Τα συμβαλλόμενα κράτη δύνανται να επιβάλλουν, κατά την διάρκειαν της τοιαύτης προθεσμίας, οιοδήποτε κατά την κρίσιν των πρόσφορον μέτρον εσωτερικής τάξεως».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V: Αναγκαστικές επαναπροωθήσεις

15^η Αρχή: Συνεργασία με τους υπό απέλαση αλλοδαπούς

1. Προκειμένου να περιοριστεί η χρήση βίας τα κράτη υποδοχής θα πρέπει να επιδιώκουν τη συνεργασία με τους υπό απέλαση αλλοδαπούς σε κάθε στάδιο της σχετικής διαδικασίας απομάκρυνσης με στόχο τη συμμόρφωσή τους με την υποχρέωσή τους να εγκαταλείψουν το έδαφός τους.

2. Ειδικότερα, όταν ο ενδιαφερόμενος αλλοδαπός κρατείται πριν από την απέλαση, θα πρέπει, εφόσον είναι εφικτό, να γνωρίζει εκ των προτέρων τη διαδικασία απομάκρυνσης που θα εφαρμοστεί και τις πληροφορίες που έχουν γνωστοποιηθεί στις αρχές του κράτους επιστροφής. Θα πρέπει να του παρέχεται η δυνατότητα να προετοιμάσει την επιστροφή του, ειδικότερα να πραγματοποιήσει τις αναγκαίες επαφές τόσο στο κράτος υποδοχής όσο και στο κράτος επιστροφής και, εάν είναι ανάγκη, να συλλέξει τα προσωπικά του αντικείμενα που θα διευκολύνουν την αξιοπρεπή απομάκρυνσή του από το έδαφος του κράτους υποδοχής.

Σχόλια

1. Οι επιχειρήσεις απέλασης θα πρέπει, στο μέτρο το εφικτού, να πραγματοποιούνται σε πλαίσιο συνεργασίας με τον ενδιαφερόμενο αλλοδαπό, ακόμα και όταν οργανώνεται επιτηρούμενη ή αναγκαστική απομάκρυνση επειδή ο ενδιαφερόμενος επέλεξε να μην συμμορφωθεί οικειοθελώς με την απόφαση απέλασης. Όταν δεν εξασφαλίζεται η συμμόρφωση του υπό απέλαση αλλοδαπού με το πρόγραμμα εθελοντικού επαναπατρισμού είναι επιθυμητό να μην στηρίζεται η εκτέλεση της απόφασης απέλασης μόνον στην απειλή εφαρμογής μέτρων εξαναγκασμού.

2. Η δεύτερη παράγραφος αυτής της κατευθυντήριας αρχής στηρίζεται στη 13^η Γενική Έκθεση της Επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και ειδικότερα στην παράγραφο 41⁵⁷: «Πριν την εκτέλεση της διαταγής απέλασης πρέπει να εφαρμόζονται μέτρα που στοχεύουν την προετοιμασία του ενδιαφερόμενου αλλοδαπού να οργανώσει την επιστροφή του, ειδικά σε επίπεδο οικογενειακό, επαγγελματικό και ψυχολογικό. Είναι ουσιαστική η έγκαιρη ενημέρωση των κρατούμενων αλλοδαπών για την επιχείρηση απομάκρυνσης που πρόκειται να ακολουθήσει προκειμένου να προετοιμαστούν ψυχολογικά, να ενημερώσουν όσους κρίνουν αναγκαίο και να αναζητήσουν τα προσωπικά τους και άλλα είδη. Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων έχει διαπιστώσει ότι η διαρκής απειλή της αναγκαστικής απομάκρυνσης που βαρύνει τους κρατούμενους που δεν έχουν ενημερωθεί προηγουμένως για την ημερομηνία της απέλασης μπορεί να προκαλέσει άγχος που συσσωρεύεται στα στάδια της απομάκρυνσης και μετατρέπεται σε βίαιες κρίσεις. Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων σημείωσε ότι σε κάποιες από τις χώρες που επισκέφθηκε συμμετείχε στις επιχειρήσεις απομάκρυνσης ψυχο-κοινωνική υπηρεσία, που αποτελείτο από ψυχολόγους και κοινωνικούς λειτουργούς, με αρμοδιότητα την προετοιμασία των κρατούμενων αλλοδαπών για την απέλασή τους (με συνεχή διάλογο, επικοινωνία με την οικογένειά τους στη χώρα προορισμού κλπ). Η Επιτροπή επικροτεί αυτές τις πρωτοβουλίες και καλεί τα κράτη που δεν έχουν υιοθετήσει παρόμοια μέτρα να παράσχουν παρόμοιες υπηρεσίες».

16^η Αρχή: Ικανότητα ταξιδιού και ιατρική εξέταση

1. Κανένας δεν πρέπει να απελαύνεται όταν διαπιστώνεται ότι δεν είναι σε θέση να ταξιδέψει για ιατρικούς λόγους.

2. Στο πλαίσιο του προκαταρκτικού σταδίου της εκτέλεσης της απόφασης απέλασης τα συμβαλλόμενα κράτη ενθαρρύνονται να υποβάλουν σε ιατρικές εξετάσεις καθένα υπό απέλαση αλλοδαπό που πάσχει από νόσο της οποίας έχουν λάβει γνώση οι αρχές ή που έχει ανάγκη ιατρική θεραπεία. Η πρακτική αυτή θα πρέπει επίσης να ακολουθείται και στις περιπτώσεις που οι αρχές προβλέπουν τη χρήση μεθόδων εξαναγκασμού κατά την απομάκρυνση.

3. Πρέπει να υποβάλλονται σε ιατρικές εξετάσεις οι αλλοδαποί που, εξαιτίας της αντίστασής τους, διέκοψαν την επιχείρηση απομάκρυνσης στην έναρξη της οποίας οι συνοδοί αναγκάστηκαν να προσφύγουν στη χρήση βίας.

⁵⁷ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε σε ΕΔΠΑ 2003, σελ. 221.

4. Τα κράτη υποδοχής ενθαρρύνονται να προσφεύγουν στην έκδοση «πιστοποιητικών ικανότητας ταξιδιού» στις περιπτώσεις απομάκρυνσης δια της αεροπορικής οδού.

Σχόλια

1. Η πρώτη παράγραφος αυτής της αρχής απορρέει από τα δικαιώματα που εγγυώνται τα άρθρα 2 και 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Η αρχή αυτή λαμβάνει υπόψη τις συστάσεις της Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων που υπογράμμισε τη «σημασία που πρέπει να αποδίδεται στην παροχή δυνατότητας στον κρατούμενο αλλοδαπό να υποβάλλεται σε ιατρικές εξετάσεις πριν από την εκτέλεση της απόφασης απέλασης»⁵⁸.

2. Η ιατρική εξέταση και η γνωστοποίηση των ιατρικών πληροφοριών πρέπει να διέπονται από τη νομοθεσία για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και από την ισχύουσα νομοθεσία για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

3. Αναφορικά με τη δυνατότητα πραγματοποίησης ιατρικών εξετάσεων στις περιπτώσεις αποτυχίας της επιχείρησης απέλασης η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων εκτιμά ότι «ο έλεγχος αυτός επιτρέπει την εξακρίβωση της κατάστασης της υγείας του ενδιαφερόμενου προσώπου και την έκδοση, ανάλογα με την περίπτωση, πιστοποιητικού για τυχόν τραυματισμούς. Το μέτρο αυτό μπορεί επίσης να προστατεύει από αβάσιμες κατηγορίες το προσωπικό που είναι επιφορτισμένο με τη συνοδεία του υπό απέλαση αλλοδαπού»⁵⁹.

4. Χωρίς να ιδρύεται υποχρέωση, αυτή η αρχή ενθαρρύνει τα κράτη να φροντίζουν συστηματικά για την έκδοση πιστοποιητικών ικανότητας ταξιδιού πριν την έναρξη της επιχείρησης απομάκρυνσης δια της αεροπορικής οδού.

17^η Αρχή: Αξιοπρέπεια και ασφάλεια

Στις επιχειρήσεις απομάκρυνσης ο σεβασμός της αξιοπρέπειας του απελαυνόμενου αλλοδαπού δεν πρέπει να πλήττει την ασφάλεια των υπόλοιπων επιβατών, των μελών του πληρώματος καθώς και του ενδιαφερόμενου αλλοδαπού, που είναι επίσης υπέρτατης σημασίας. Όταν παραβιάζεται αυτή η αρχή μπορεί να διακοπεί η επιχείρηση απέλασης.

Σχόλια

Με αυτήν την αρχή υπογραμμίζεται ότι δεν θα πρέπει να παρουσιάζεται στη συνοδεία του απελαυνόμενου αλλοδαπού ως υποχρεωτική η επιτυχία της επιχείρησης απέλασης. Η ασφάλεια του υπό απέλαση αλλοδαπού, των υπόλοιπων επιβατών και των μελών του πληρώματος είναι η πιο σημαντική πτυχή που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά τις επιχειρήσεις απομάκρυνσης. Εάν αποτύχει η απόπειρα απομάκρυνσης λόγω της αντίστασης του ενδιαφερόμενου αλλοδαπού ο οποίος εκ του γεγονότος αυτού θέτει σε κίνδυνο την ασφάλειά του, αυτή των υπόλοιπων επιβατών και / ή του πληρώματος, η επιχείρηση μπορεί να διακοπεί και ο αλλοδαπός επιστρέφει στο χώρο κράτησης. Στην 13^η Γενική Έκθεσή της η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων εκτίμησε ότι είναι επίσης σκόπιμο να επιβλέπεται κάθε επιχείρηση απομάκρυνσης όπου αναμένεται να ανακύψουν δυσκολίες από τον υπεύθυνο της αρμόδιας ομάδας, ο οποίος μπορεί ανά πάσα στιγμή να διακόψει την εξέλιξη της επιχείρησης⁶⁰.

18^η Αρχή: Απέλαση με συνοδεία

1. Οι αρχές του κράτους υποδοχής ευθύνονται για τις πράξεις των συνοδών του υπό απέλαση αλλοδαπού που ενεργούν κατ' εντολή τους είτε πρόκειται για δημόσιους λειτουργούς είτε για υπαλλήλους ιδιωτικών επιχειρήσεων.

⁵⁸ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε παρ. 29 της 13^{ης} Γενικής Έκθεσης της Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων σε ΕΔΠΑ 2003, σελ. 225.

⁵⁹ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε παρ. 39 της 13^{ης} Γενικής Έκθεσης της Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων σε ΕΔΠΑ 2003, σελ. 225.

⁶⁰ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε παρ. 45 της 13^{ης} Γενικής Έκθεσης της Επιτροπής σε ΕΔΠΑ 2003, σελ. 227.

2. Το προσωπικό που επιφορτίζεται με τη συνοδεία των απελαυνόμενων αλλοδαπών πρέπει να επιλέγεται με προσοχή και να επιμορφώνεται προσηκόντως, ειδικότερα όσον αφορά στην κατάλληλη χρήση των μεθόδων εξαναγκασμού. Στα μέλη της συνοδείας πρέπει να παρέχεται κάθε κατάλληλη πληροφορία για τον απομακρυνόμενο αλλοδαπό που μπορεί να συμβάλει στην ασφάλεια της επιχείρησης απέλασης καθώς και η δυνατότητα επικοινωνίας με αυτόν. Τα κράτη μέλη ενθαρρύνονται να διασφαλίζουν ότι τουλάχιστον ένα από τα μέλη της συνοδείας είναι του ίδιου φύλου με τον υπό απέλαση αλλοδαπό.

3. Είναι απαραίτητη η επαφή των μελών της συνοδείας με τον υπό απέλαση αλλοδαπό πριν την έναρξη της επιχείρησης απομάκρυνσης.

4. Τα μέλη της συνοδείας πρέπει να είναι αναγνωρίσιμα, η χρήση μασκών ή κουκούλων θα πρέπει να απαγορεύεται. Ανταποκρινόμενα σε σχετικό αίτημα του υπό απέλαση αλλοδαπού τα μέλη της συνοδείας πρέπει να συστήνονται με τον έναν ή τον άλλο τρόπο.

Σχόλια

Παράγραφος 1

1. Η παράγραφος αυτή επιτρέπει στα κράτη μέλη να απευθύνονται σε δημόσιους λειτουργούς ή σε ιδιωτικές εταιρείες για την διεκπεραίωση των επιχειρήσεων απομάκρυνσης των αλλοδαπών. Η ενδεχόμενη προσφυγή στις υπηρεσίες ιδιωτικών εταιρειών δεν πρέπει να συνεπάγεται τον περιορισμό της ευθύνης ή την απαλλαγή των δημοσίων αρχών από κάθε ευθύνη.

Παράγραφος 2

1. Μεταξύ άλλων η αρχή της παραγράφου 2 προβλέπει ειδικά την επιμόρφωση όσων συνοδεύουν τους απελαυνόμενους αλλοδαπούς στις περιπτώσεις ακούσιας επιστροφής (βλέπε 13^η Γενική Έκθεση της Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων⁶¹). Η επιμόρφωση αυτή θα πρέπει να αφορά τουλάχιστον στη διαπολιτισμική επικοινωνία, στη διαχείριση του άγχους και της αγωνίας και στις νομικές και ιατρικές πτυχές της επιχείρησης απομάκρυνσης. Εδώ και μερικά χρόνια πολλά κράτη έχουν σημειώσει προόδους σε αυτόν τον τομέα. Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων έχει επίσης διαπιστώσει ότι «κάποιοι μέθοδοι διαχείρισης είχαν επωφελή αποτελέσματα: η σε εθελοντική βάση συμμετοχή του προσωπικού σε αποστολές συνοδείας σε συνδυασμό με την υποχρεωτική εναλλαγή καθηκόντων (προκειμένου να αποτραπούν το σύνδρομο της επαγγελματικής εξάντλησης και οι κίνδυνοι που συνεπάγεται η καθημερινότητα και να διατηρηθεί συναισθηματική απόσταση από τις επιχειρησιακές δραστηριότητες) καθώς και η προσφυγή, αιτήση του προσωπικού, σε ψυχολογική υποστήριξη από εξειδικευμένους επαγγελματίες»⁶².

2. Η σύσταση σύμφωνα με την οποία ένα τουλάχιστον από τα μέλη της συνοδείας πρέπει να είναι του ίδιου φύλου με τον απελαυνόμενο αλλοδαπό στηρίζεται στην ιδέα της διευκόλυνσης της επικοινωνίας μεταξύ του ενδιαφερόμενου αλλοδαπού και της συνοδείας. Σε ορισμένες περιπτώσεις η πρακτική αυτή διασώζει την αξιοπρέπεια και την ιδιωτική ζωή του απελαυνόμενου. Αποτελεί επιπλέον μέσο δημιουργίας κλίματος εμπιστοσύνης.

Παράγραφος 3

1. Έχει διαπιστωθεί ότι η έλλειψη επικοινωνίας των μελών της συνοδείας με τον απελαυνόμενο αλλοδαπό προκαλεί πανικό στον τελευταίο, κυρίως όταν δεν έχει ενημερωθεί ή όταν δεν είναι επαρκώς ενημερωμένος για τη διαδικασία που ακολουθείται και την κατάσταση που θα αντιμετωπίσει στη χώρα επιστροφής. Παρόμοιο κενό επικοινωνίας μπορεί επίσης να δημιουργήσει κλίμα δυσπιστίας και απαξίωση του απομακρυνόμενου αλλοδαπού από τα μέλη της συνοδείας, που μερικές φορές καταλήγει στην απάνθρωπη μεταχείρισή του. Κατά συνέπεια, είναι αναγκαία κάποιας μορφής επικοινωνία της συνοδείας με τον υπό απέλαση αλλοδαπό πριν την έναρξη της επιχείρησης απομάκρυνσης.

⁶¹ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε παρ. 42 της 13^{ης} Γενικής Έκθεσης της Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων σε ΕΔΠΑ 2003, σελ. 226)

⁶² Σημείωση της επιμελήτριας: Βλέπε παρ. 42 της 13^{ης} Γενικής Έκθεσης της Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων σε ΕΔΠΑ 2003, σελ. 226.

Παράγραφος 4

1. Σύμφωνα με αυτήν την παράγραφο, τα μέλη της συνοδείας πρέπει να είναι αναγνωρίσιμα. Μπορούν για παράδειγμα να συστηθούν με το ονοματεπώνυμό τους ή με τον αριθμό μητρώου που αναγράφεται σε ειδικό πινακίδιο. Πρέπει να απαγορεύεται στα μέλη της συνοδείας να φορούν κουκούλες ή μάσκες γιατί αυτή η εμφάνισή τους μπορεί να αυξήσει την αγωνία του απελαυνόμενου, να περιορίσει τις δυνατότητες επικοινωνίας και να δυσκολέψει αν όχι να καταστήσει αδύνατο τον καθορισμό των ευθυνών στην περίπτωση που ο αλλοδαπός ισχυριστεί ότι υπέστη κακομεταχείριση.

2. Σημειώνεται ότι οι αρχές δεν αναφέρονται στις μεθόδους εκτέλεσης των αποφάσεων απέλασης, εάν δηλαδή η απέλαση πραγματοποιείται με τακτικές ή έκτακτες επιβατικές πτήσεις ή με εμπορικά ή στρατιωτικά αεροπλάνα. Οι κανόνες του Συμβουλίου της Ευρώπης, ειδικότερα το άρθρο 4 του Τέταρτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δεν υπαγορεύουν το μέσο με το οποίο θα διεκπεραιωθεί η επιχείρηση απομάκρυνσης. Κάθε μέθοδος παρουσιάζει πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να αποφασίσουν επ' αυτής της πτυχής. Όμως, οι αποφάσεις που λαμβάνουν στο πλαίσιο των επιχειρήσεων απομάκρυνσης δεν πρέπει να πλήττουν το σεβασμό των δικαιωμάτων που εγγυάται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών.

19^η Αρχή: Μέσα εξαναγκασμού

1. Είναι αποδεκτές μόνον οι μορφές εξαναγκασμού που αποτελούν απάντηση αυστηρά ανάλογη της πραγματικής ή εύλογα αναμενόμενης αντίστασης του απελαυνόμενου αλλοδαπού και επιδιώκουν τον έλεγχο του από τους συνοδούς.

2. Απαγορεύονται οι τεχνικές και οι μέθοδοι εξαναγκασμού που φράσσουν μερικά ή καθ' ολοκληρία τις αναπνευστικές οδούς καθώς και η διατήρηση του απελαυνόμενου σε σωματική στάση από την οποία κινδυνεύει να υποστεί ασφυξία.

3. Τα μέλη της συνοδείας πρέπει να εκπαιδεύονται για τα μέσα εξαναγκασμού και τις συνθήκες χρήσης τους. Στο πλαίσιο της εξειδικευμένης επιμόρφωσής τους θα πρέπει να ενημερώνονται για τους κινδύνους που ενέχει κάθε τεχνική. Εάν δεν τους παρέχεται παρόμοια εκπαίδευση πρέπει τουλάχιστον να καθορίζονται με κανονισμούς ή οδηγίες τα μέσα εξαναγκασμού, οι συνθήκες στις οποίες μπορεί να χρησιμοποιηθούν και οι κίνδυνοι που συνεπάγονται.

4. Στις επιχειρήσεις απομάκρυνσης επιτρέπεται η χορήγηση φαρμάκων στον απελαυνόμενο αλλοδαπό μόνον βάσει ιατρικής γνωμάτευσης που χορηγείται εξατομικευμένα για κάθε περίπτωση.

Σχόλια

1. Σύμφωνα με αυτήν την αρχή οι συνοδοί μπορούν να χρησιμοποιήσουν μέσα εξαναγκασμού μόνον όταν ο απελαυνόμενος αλλοδαπός αντιστέκεται και δεν υπερβαίνουν την εύλογη χρήση βίας. Αυτή η προϋπόθεση της αναλογικότητας έχει αποτυπωθεί στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά την ερμηνεία του άρθρου 3 της Σύμβασης. Ειδικότερα, το Δικαστήριο έκρινε ότι «λαμβάνοντας υπόψη το σεβασμό του ατόμου που στερείται την προσωπική του ελευθερία, η προσφυγή σε σωματική βία που δεν ήταν αυστηρά αναγκαία με κριτήριο τη συμπεριφορά του μειώνει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και συνιστά κατ' αρχήν παραβίαση του δικαιώματος που εγγυάται το άρθρο 3», αλλά μπορεί να αποκαλυφθεί ότι ήταν αναγκαία η χρήση βίας εφόσον δεν ήταν υπερβολική λαμβάνοντας υπόψη τη συμπεριφορά του προσώπου σε βάρος του οποίου ασκήθηκε (βλέπε απόφαση της 20.6.2002 επί της υπόθεσης *Berlinski* κατά Πολωνίας, Προσφυγές No. 27715/95 και No. 30209/96, παρ. 59 - 65).

2. Η προϋπόθεση που θέτει αυτή η αρχή για τη χορήγηση των φαρμάκων με βάση εξατομικευμένη ιατρική συνταγή στηρίζεται στο άρθρο 5 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Αξιοπρέπειας του Ατόμου σε Σχέση με τις Εφαρμογές της Βιολογίας και της Ιατρικής – Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Βιοϊατρική, που υπογράφηκε στο

Οβιέντο στις 4.4.1997⁶³. Επιβάλλεται η χορήγηση φαρμάκων στον απελαυνόμενο όταν είναι ιατρικώς αναγκαίο.

3. Αυτή η κατευθυντήρια αρχή στηρίζεται στα ακόλουθα αποσπάσματα της 13^{ης} Γενικής Έκθεσης της Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων:

«33. Προφανώς, καθοριστικής σημασίας ζήτημα κατά τις επιχειρήσεις απέλασης είναι η χρήση βίας και μέσων εξαναγκασμού από τους συνοδούς. Η Επιτροπή αναγνωρίζει ότι οι συνοδοί υποχρεώνονται να καταφεύγουν περιστασιακά στη χρήση βίας και μέσων εξαναγκασμού προκειμένου να επιτύχει η απέλαση. Όμως, η χρήση βίας και μέσων εξαναγκασμού δεν πρέπει να υπερβαίνει τα όρια του απόλυτα αναγκαίου. Η Επιτροπή εκφράζει την ικανοποίησή της επειδή σε κάποιες χώρες η χρήση βίας και μέσων εξαναγκασμού στις διαδικασίες απομάκρυνσης των αλλοδαπών αποτελεί αντικείμενο ενδελεχούς εξέτασης υπό το πρίσμα των αρχών της νομιμότητας, της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας.

34. Το ζήτημα της χρήσης βίας και μέσων εξαναγκασμού τίθεται από την αναχώρηση του κρατούμενου αλλοδαπού από το χώρο όπου διαμένει στερούμενος την προσωπική του ελευθερία ενόψει της απέλασης (ανεξάρτητα από τον ειδικότερο χώρο όπου διαβιώνει ο στερούμενος την προσωπική του ελευθερία: αεροδρόμιο, κέντρο κράτησης, σωφρονιστικό κατάστημα ή αστυνομικό τμήμα). Αντικείμενο ιδιαίτερης προσοχής είναι εν προκειμένω οι τεχνικές σωματικού εξαναγκασμού που χρησιμοποιούν οι συνοδοί για την ακινητοποίηση του κρατούμενου – είτε πρόκειται για ατσάλινες είτε για πλαστικές χειροπέδες. Στις περισσότερες περιπτώσεις ο κρατούμενος, με ακμαίες σωματικές δυνάμεις, μπορεί να αντισταθεί με βία στην προσπάθεια των συνοδών να του φορέσουν τις χειροπέδες. Στις περιπτώσεις όπου προβάλλεται αντίσταση ο συνοδός καταφεύγει συνήθως στην απόλυτη ακινητοποίηση του αλλοδαπού στο έδαφος, με το πρόσωπό του στραμμένο στη γη, προκειμένου να του φορέσει τις χειροπέδες στους καρπούς των χεριών. Η διατήρηση του αλλοδαπού σε παρόμοια στάση όπου ο συνοδός μετά από μάχη πιέζει με το βάρος του διάφορα σημεία του σώματος του υπό απέλαση κρατούμενου (πίεση στο θώρακα, γόνατα στο νεφρά, εγκλωβισμός του λαιμού) ενέχει τον κίνδυνο της ασφυξίας. Παρόμοιος κίνδυνος ενσκήπτει όταν ο υπό απέλαση αλλοδαπός, καθισμένος στη θέση του στο αεροπλάνο, προβάλλει αντίσταση και ο συνοδός χρησιμοποιώντας βία τον υποχρεώνει να σκύψει μπροστά με το κεφάλι ανάμεσα στα γόνατα πιέζοντας δυνατά τη θωρακική κοιλότητα. Κάποια κράτη απαγορεύουν κατ' αρχήν την πίεση που ασκείται στον επιβάτη του αεροπλάνου για να σκύψει κατά τον προαναφερόμενο τρόπο στο κάθισμά του και αυτή η μέθοδος ακινητοποίησης εφαρμόζεται μόνον εάν παρίσταται πραγματικά απόλυτη ανάγκη για την εκτέλεση συγκεκριμένου μέτρου, σύντομου και επιτρεπόμενου, όπως είναι η τοποθέτηση, ο έλεγχος ή η αφαίρεση των χειροπέδων, και μόνον για την απολύτως αναγκαία διάρκεια που απαιτείται για το μέτρο. Η Επιτροπή έχει διακρίνει ότι η χρήση βίας και / ή μέτρων εξαναγκασμού ικανών να προκαλέσουν ασφυξία πρέπει να αποτελεί το έσχατο μέσο και ότι για κάθε παρόμοια πρακτική που εφαρμόζεται σε εξαιρετικές συνθήκες πρέπει να παρέχονται κατευθυντήριες οδηγίες ώστε να μειώνονται στο ελάχιστο οι κίνδυνοι υγείας που διατρέχει ο ενδιαφερόμενος.

35. Σε αυτό το πλαίσιο η Επιτροπή υπογραμμίζει με ικανοποίηση τις ισχύουσες εγκυκλίους κάποιων κρατών που προβλέπουν την αφαίρεση των μέσων εξαναγκασμού διαρκούς της πτήσης (αφού ολοκληρωθεί η διαδικασία της απογείωσης). Στην εξαιρετική περίπτωση όπου αυτά τα μέσα πρέπει να διατηρηθούν λόγω της επιθετικής συμπεριφοράς του απελαυνόμενου οι συνοδοί οφείλουν, σύμφωνα με τις οδηγίες, τα καλύψουν τα μέλη του ενδιαφερόμενου με κουβέρτα (που προσφέρεται συνήθως στους επιβάτες) προκειμένου να μην είναι ορατά τα μέσα εξαναγκασμού στους υπόλοιπους επιβάτες. Αντίθετα, οι οδηγίες ενός εκ των κρατών που επισκέφθηκε η Επιτροπή για τις δύσκολες επιχειρήσεις απέλασης που πρόβλεπαν τον εφοδιασμό των απελαυνόμενων αλλοδαπών με πάνες απαγορεύοντάς τους την πρόσβαση στις τουαλέτες του αεροπλάνου διαρκούς της πτήσης με την αιτιολογία της υποτιθέμενης επικινδυνότητάς τους συνιστούν εξαιρετιστική μεταχείριση.

36. Εκτός από τη μείωση των κινδύνων ασφυξίας που προαναφέρθηκαν η Επιτροπή συστηματικά συστήνει την απόλυτη απαγόρευση χρήσης μέσων ικανών να παρεμποδίσουν, μερικά ή ολοκληρωτικά, την

⁶³ Σημείωση της επιμελήτριας: Η Σύμβαση αυτή έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με το Ν. 2619/1998, ΦΕΚ 132, τ. Α'. Το άρθρο 5 ορίζει: «Επέμβαση σε θέματα υγείας μπορεί να υπάρξει μόνον αφού το ενδιαφερόμενο πρόσωπο δώσει την ελεύθερη συναίνεσή του, κατόπιν προηγούμενης σχετικής ενημέρωσής του. Το πρόσωπο αυτό θα ενημερώνεται εκ των προτέρων καταλλήλως ως προς το σκοπό και τη φύση της επέμβασης, καθώς και ως προς τα επακόλουθα και τους κινδύνους που αυτή συνεπάγεται. Το ενδιαφερόμενο πρόσωπο μπορεί ελεύθερα και οποτεδήποτε να ανακαλέσει τη συναίνεσή του».

αναπνοή (μύτη και/ ή στόμα). Σοβαρά περιστατικά που συνέβησαν τα τελευταία δέκα χρόνια στα πλαίσια των επιχειρήσεων απέλασης σε διάφορες χώρες ανέδειξαν τους σημαντικούς κινδύνους που ενέχει για τη ζωή των απελαυνόμενων αλλοδαπών η χρήση αυτών των μεθόδων (φίμωμα του στόματος και / ή της μύτης με λευκοπλάστη, χρήση μαξιλαριού ή παραγεμισμένου γαντιού στο πρόσωπο, συμπίεση του προσώπου στην πλάτη του μπροστινού καθίσματος κλπ). Ήδη από το 1997, στην 7^η Γενική Έκθεσή της η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων επέστησε την προσοχή των συμβαλλομένων στη Σύμβαση κρατών για τους κινδύνους που ενέχει αυτός ο τύπος των μεθόδων εξαναγκασμού. Υπογραμμίζει ότι πολλά κράτη μέλη της Σύμβασης απαγορεύουν σήμερα ρητά αυτήν την πρακτική και καλεί τα κράτη που δεν έχουν ακόμη πράξει, να υιοθετήσουν άμεσα διατάξεις υποχρεωτικού χαρακτήρα για το ζήτημα αυτό.

37. Είναι επιτακτική ανάγκη να μην κινδυνεύει η διάσωση του απελαυνόμενου εάν προκύψει κατάσταση ανάγκης διαρκούς της πτήσης. Συνάγεται ότι πρέπει να μπορεί να αφαιρεθεί άμεσα με εντολή του πληρώματος του αεροσκάφους κάθε μέσο που περιορίζει την ελευθερία κίνησης. Επιβάλλεται επίσης να ληφθούν υπόψη οι κίνδυνοι υγείας που σχετίζονται με το αποκαλούμενο «σύνδρομο της οικονομικής θέσης» που αφορά όσους είναι καθηλωμένοι για παρατεταμένο χρόνο στις θέσεις τους.

38... Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων εκφράζει σοβαρότατες επιφυλάξεις για τη χρήση αναισθητικών ή ερεθιστικών αερίων προκειμένου να υποχρεωθούν οι δύστροποι κρατούμενοι να εξέλθουν από το κελί τους για να μεταφερθούν στο αεροσκάφος. Η χρήση παρόμοιων αερίων σε κλειστούς χώρους παρουσιάζει προφανείς κινδύνους για την υγεία τόσο του κρατούμενου αλλοδαπού όσο και του εμπλεκόμενου στην επιχείρηση απομάκρυνσης προσωπικού. Το εν λόγω προσωπικό θα πρέπει να εκπαιδευθεί σε άλλες τεχνικές ελέγχου (όπως για παράδειγμα σε τεχνικές ελέγχου με τα χέρια ή στη χρήση ασπίδων) για να ακινητοποιεί τους δύστροπους αλλοδαπούς...

40. Στα πλαίσια των επισκέψεών της η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων συγκέντρωσε καταγγελίες που αφορούσαν στη χορήγηση ηρεμιστικών ή κατασταλτικών φαρμάκων στους κρατούμενους αλλοδαπούς προκειμένου να διευκολυνθεί η ομαλή εξέλιξη της επιχείρησης απομάκρυνσης. Η Επιτροπή παρατήρησε ότι κάποιες χώρες απαγορεύουν με οδηγίες την ενάντια στη θέληση του ενδιαφερόμενου αλλοδαπού χορήγηση ηρεμιστικών ή άλλων φαρμάκων προκειμένου να επιτυγχάνεται ο έλεγχός του. Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων πιστεύει ότι στους υπό απέλαση αλλοδαπούς πρέπει να χορηγούνται φάρμακα μόνο με βάση ιατρική συνταγή, που αφορά εξατομικευμένα κάθε περίπτωση. Εκτός από τις εξαιρετικές περιστάσεις που καθορίζονται αυστηρά και με σαφήνεια φάρμακα πρέπει να χορηγούνται στον υπό απέλαση αλλοδαπό με τη ρητή συγκατάθεσή του».

20^η Αρχή: Έλεγχος και προσφυγές

1. Τα κράτη μέλη πρέπει να υιοθετήσουν αποτελεσματικούς μηχανισμούς ελέγχου των επιχειρήσεων απελάσεων.

2. Πρέπει να προβλέπουν την κατάλληλη τεχνική υποστήριξη αυτού του ελέγχου σε κάθε περίπτωση που κρίνεται αναγκαίο.

3. Η επιχείρηση απέλασης θα πρέπει να είναι προσηκόντως τεκμηριωμένη, ειδικότερα όσον αφορά στα σημαντικά περιστατικά και στα μέσα εξαναγκασμού που χρησιμοποιήθηκαν. Ειδική προσοχή πρέπει να αποδίδεται στην προστασία των ιατρικών δεδομένων.

4. Η μήνυση που καταθέτει ο απελαθείς αλλοδαπός ισχυριζόμενος ότι κακοποιήθηκε κατά την επιχείρηση απομάκρυνσης θα πρέπει να εξετάζεται στο πλαίσιο αποτελεσματικής και ανεξάρτητης έρευνας σε εύλογο χρόνο.

Σχόλια

Παράγραφος 1

1. Σύμφωνα με την πρώτη παράγραφο η αποτελεσματική παρακολούθηση των επιχειρήσεων απομάκρυνσης ενισχύει την ευθύνη όσων είναι επιφορτισμένοι με την υλοποίησή τους.

2. Υπάρχουν διάφορες μορφές μηχανισμών ελέγχου των επιχειρήσεων απέλασης. Κάποια κράτη μέλη έχουν υιοθετήσει μηχανισμούς ανεξάρτητων ελέγχων.

3. Για παράδειγμα, η ομάδα εργασίας για τις διαδικασίες απέλασης έλαβε από μια μη κυβερνητική οργάνωση τις ακόλουθες διευκρινίσεις για τον τρόπο ελέγχου των επιχειρήσεων απέλασης.

4. «Συνήθως, το προσωπικό του γραφείου που είναι επιφορτισμένο με τον έλεγχο των επιχειρήσεων απέλασης ενημερώνεται έγκαιρα για όσες προγραμματίζονται για το άμεσο μέλλον. Εν συνεχεία, μπορεί να αποφασίσει να συζητήσει εκ των προτέρων για τις σχετικές ρυθμίσεις με τους αστυνομικούς αξιωματούχους και τους δημόσιους λειτουργούς που εμπλέκονται. Ήδη, σε αυτό το στάδιο «οι ελεγκτές» μπορούν να παράσχουν σημαντικές πληροφορίες για την κατάσταση του υπό απέλαση αλλοδαπού.

5. Η πραγματική διαδικασία ελέγχου ξεκινά όταν ο ενδιαφερόμενος αλλοδαπός παραδίδεται από τις αρχές μετανάστευσης στις αστυνομικές αρχές που είναι αρμόδιες για την απομάκρυνσή του δια της αεροπορικής οδού και κατά κανόνα ολοκληρώνεται με την απογείωση του αεροπλάνου. Όμως, όταν η απομάκρυνση πραγματοποιείται με επίσημη κυβερνητική πτήση οι ελεγκτές μπορούν να εισέλθουν στο αεροπλάνο και κάποιες φορές να συνοδεύσουν εν πτήση την επιχείρηση (μέχρι σήμερα το έπραξαν μια φορά). Σε αυτές τις συνθήκες ο έλεγχος διαρκεί μέχρι την άφιξη στη χώρα επιστροφής.

6. Οι ελεγκτές είναι αναγνωρίσιμοι και προσβάσιμοι στον απελαυνόμενο αλλοδαπό αλλά συνήθως δεν αναλαμβάνουν πρωτοβουλία εκτός εάν εκτιμούν ότι είναι αναγκαία για την προσήκουσα εξέλιξη της επιχείρησης και την εγγύηση του σεβασμού των δικαιωμάτων του αλλοδαπού. Οι ελεγκτές έχουν πρόσβαση σε όλες τις ζώνες που χρησιμοποιούνται για τις επιχειρήσεις απομάκρυνσης. Διαρκούσης της επιχείρησης συζητούν με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη και ειδικότερα με τους αξιωματούχους της αστυνομίας που εκτελούν τις αποφάσεις απέλασης.

7. Εάν είναι αναγκαίο, οι ελεγκτές υποδεικνύουν αλλαγές στην κατάσταση του υπό απέλαση αλλοδαπού που μπορεί να οδηγήσουν στο χαρακτηρισμό της ακούσιας επιστροφής ως ακατάλληλης ή παράνομης. Μπορούν επίσης να οργανώσουν συναντήσεις με δικηγόρους, για παράδειγμα στις περιπτώσεις όπου ασκήθηκε προσφυγή κατά της απόφασης απέλασης και όταν το επιθυμεί ο ενδιαφερόμενος ρυθμίζουν την επικοινωνία του με ιερέα. Ειδικότερα, οι ελεγκτές φροντίζουν για τη σωστή διατροφή του απελαυνόμενου πριν και κατά τη διάρκεια της πτήσης και για τη φύλαξη των προσωπικών του αντικειμένων. Οι αρχές υποχρεούνται να καταβάλουν ένα μικρό ποσό της τάξης των 50 ευρώ στους άπορους απελαυνόμενους ώστε να μπορέσουν να επιστρέψουν στον τόπο καταγωγής τους στην πατρίδα τους. Οι ελεγκτές επιβλέπουν την άμεση καταβολή αυτού του ποσού στον ενδιαφερόμενο και ενδέχεται να παράσχουν παρόμοια οικονομική στήριξη στον απελαυνόμενο από ίδιους πόρους.

8. Οι ελεγκτές τεκμηριώνουν κάθε επιχείρηση απομάκρυνσης και υποβάλουν τακτικά εκθέσεις σε μια μεικτή επιτροπή που αποτελείται από δημόσιους λειτουργούς και εκπροσώπους μη κυβερνητικών οργανώσεων. Επίσης ενημερώνουν τις αρχές. Έτσι, ευαισθητοποιούν τις εμπλεκόμενες αρχές για τα προβλήματα των επιχειρήσεων απομάκρυνσης. Οι ελεγκτές συμμετέχουν τακτικά στα μαθήματα εκπαίδευσης της ομοσπονδιακής αστυνομίας.

9. Όσοι συμμετέχουν στη διαδικασία ελέγχου, είτε είναι δημόσιοι λειτουργοί είτε εκπρόσωποι των μη κυβερνητικών οργανώσεων, συμφωνούν ότι ο έλεγχος έχει συμβάλει στη διαφάνεια των επιχειρήσεων απέλασης. Παράλληλα έχει βελτιωθεί η εφαρμογή διεθνών κανόνων προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου».

10. Παρότι οι επιχειρήσεις απομάκρυνσης πρέπει να διεκπεραιώνονται με όσο το δυνατόν περισσότερο διαφανή και άμεσο τρόπο υπενθυμίζεται ότι υπάρχουν όρια στον έλεγχο που ασκούν τα ΜΜΕ. Στην πραγματικότητα, όταν προβλέπεται η παρουσία των ΜΜΕ ως εγγύηση της διαφάνειας της επιχείρησης απομάκρυνσης, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η αρχή του τεκμηρίου της αθωότητας και το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής (άρθρα 6 παρ. 2⁶⁴ και 8 αντίστοιχα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών). Η ανάγκη διασφάλισης του τεκμηρίου της αθωότητας για τους ενδιαφερόμενους μπορεί να δικαιολογεί τους περιορισμούς που επιβάλλονται στα ΜΜΕ που μπορεί να αποπειραθούν να αποκαλύψουν τα ονόματα των συνοδών εάν ασκηθεί σε βάρος τους ποινική δίωξη επί τη βάση ισχυρισμών του απελαυνόμενου για κακομεταχείριση. Στην υπόθεση «Wirtschafts-Trend» Zeitschriften-Verlags GmbH κατά Αυστρίας το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έκρινε ότι ήταν προφανώς αβάσιμη και άρα απαράδεκτη η προσφυγή του εκ-

⁶⁴ «Παν πρόσωπον κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθών μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του».

δότη που καταδικάστηκε να καταβάλει πρόστιμο επειδή αποκάλυψε τα ονόματα των αστυνομικών αξιωματούχων που κατηγορήθηκαν για το θάνατο αιτούντα άσυλο που απελάθηκε στο Νίγηρα. Το Δικαστήριο απεφάνθη ότι «παρότι το δημοσίευμα ενδιέφερε την κοινή γνώμη και την πολιτική συζήτηση για τη νομιμότητα των πρακτικών απέλασης που εφαρμόζει η Αυστρία» περιλάμβανε «επίσης πληροφορίες για την ποινική δίωξη που ασκήθηκε σε βάρος των αστυνομικών και δεν είχε ολοκληρωθεί (στάδιο προκαταρκτικής εξέτασης)». Διαπιστώνοντας ότι η «προσφεύγουσα εταιρεία είχε τη δυνατότητα να δημοσιεύσει όλες τις λεπτομέρειες της υπόθεσης πλην του ονοματεπωνύμου του αστυνομικού» το Δικαστήριο έκρινε ότι «η αποκάλυψή του δεν ενδιέφερε την κοινή γνώμη και πάντως δεν αποτελούσε σημαντική πληροφορία που υπερίσχυε του θεμιτού συμφέροντος του ενδιαφερόμενου να μην ανακοινωθεί η ταυτότητά του». Και το Δικαστήριο κατέληξε ότι η επιβολή ενός μέτριου προστίμου στον εκδότη επειδή αποκάλυψε, χωρίς να είναι αναγκαίο, το ονοματεπώνυμο του αστυνομικού δεν συνιστά δυσανάλογη επέμβαση στην ελευθερία της έκφρασης (απόφαση της 14.11.2002 επί της προσφυγής Νο. 62746/99). Οι αρχές που εφαρμόζονται εν προκειμένω περιλαμβάνονται συνοπτικά στη Σύσταση (2003) 13 που υιοθέτησε η Επιτροπή Υπουργών στις 10.7.2003 κατά την 848^η συνάντηση των Αναπληρωτών τους για την ενημέρωση που παρέχουν τα ΜΜΕ για τις ποινικές διαδικασίες (βλέπε ειδικότερα τις αρχές 2 (τεκμήριο της αθωότητας) και 8 (προστασία της ιδιωτικής ζωής στο πλαίσιο των εκκρεμών ποινικών διαδικασιών)).

Παράγραφος 2

Οι μηχανισμοί παρακολούθησης ποικίλλουν. Οι αρχές μπορούν να εξετάσουν το ενδεχόμενο να τοποθετήσουν βιντεο-κάμερες για να επιβλέπουν τις πλέον ευαίσθητες ζώνες όπου διεκπεραιώνονται οι επιχειρήσεις απομάκρυνσης, ειδικότερα στο διάδρομο που οδηγεί στην πίστα του αεροδρομίου. Οι πλέον δύσκολες φάσεις μπορεί να βιντεοσκοποούνται, ειδικότερα η αναχώρηση του απελαυνόμενου από το κέντρο κράτησης, η μεταφορά του προς το αεροδρόμιο και η επιβίβασή του στο αεροπλάνο. Παρά τον κίνδυνο των αποσπασματικών εικόνων που δεν αναπαράγουν στο ακέραιο την πραγματικότητα τα πλεονεκτήματα της βιντεοσκόπησης, κυρίως στην περίπτωση που ψευδώς ισχυρίζεται ο ενδιαφερόμενος αλλοδαπός ότι υπέστη κακομεταχείριση, πρέπει να εξισορροποούνται με τα ενδεχόμενα κενά ή μειονεκτήματα.

Παράγραφος 3

1. Η τρίτη παράγραφος προβλέπει ότι η επιχείρηση απομάκρυνσης πρέπει να τεκμηριώνεται προσηκόντως. Σχετικά, ένας πρακτικός τρόπος είναι η υποβολή ολοκληρωμένης έκθεσης από τους επιφορτισμένους με την επιχείρηση υπαλλήλους προς τους ιεραρχικά ανώτερους τους. Σε αυτή την έκθεση θα πρέπει να καταγράφεται και να οριοθετείται χρονικά κάθε σημαντικό περιστατικό. Ειδικότερα, θα πρέπει να περιγράφεται κάθε ενέργεια της συνοδείας που αφορά στη χρήση και στη διάρκεια των μέσων εξαναγκασμού και να ταυτοποιείται ο υπεύθυνος για τη λήψη και την εκτέλεση της σχετικής απόφασης συνοδός μεταξύ των μελών της συνοδείας.

2. Πρέπει να διατηρούνται σε χωριστό φάκελο οι ιατρικές πληροφορίες που έχουν συλλεγεί πριν την επιχείρηση απομάκρυνσης ή μετά την αποτυχημένη απόπειρα απομάκρυνσης ή και στις δύο περιπτώσεις.

Παράγραφος 4

Η αναγκαιότητα διεξαγωγής ανεξάρτητης και πραγματικής έρευνας όταν ο ενδιαφερόμενος αλλοδαπός υποβάλει μήνυση για κακομεταχείριση είναι υποχρέωση που επιβάλλει η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ειδικότερα η διάταξη του άρθρου 3.

Παράρτημα

Ορισμοί

Για τους σκοπούς των αρχών της παρούσας Σύστασης νοούνται:

- κράτος καταγωγής: το κράτος του οποίου είναι πολίτης ο υπό απέλαση αλλοδαπός ή στο οποίο είχε τη μόνιμη κατοικία του έως την είσοδό του στο κράτος υποδοχής,
- κράτος επιστροφής: το κράτος στο οποίο επαναπροωθείται ο ενδιαφερόμενος αλλοδαπός,
- κράτος υποδοχής: το κράτος όπου ο αλλοδαπός εισήλθε και / ή διέμενε νόμιμα ή παράνομα πριν εκδοθεί σε βάρος του απόφαση απέλασης,
- παρανόμως διαμένων: οποιοσδήποτε δεν πληροί ή δεν πληροί πλέον τις προϋποθέσεις εισόδου, παρουσίας ή διαμονής στην επικράτεια του κράτους υποδοχής,
- απελαυνόμενος αλλοδαπός: κάθε αλλοδαπός σε βάρος του οποίου έχει εκδοθεί απόφαση απέλασης ή ο οποίος προτίθεται να επαναπατριστεί οικειοθελώς,
- απέλαση: η διαδικασία επιστροφής στο κράτος καταγωγής, διέλευσης ή σε οποιοδήποτε τρίτο κράτος, συμπεριλαμβανομένων των φάσεων της προετοιμασίας και της υλοποίησής της. Η επιστροφή μπορεί να είναι ακούσια ή οικειοθελής (εκούσια),
- εκούσια επιστροφή: η ενισχυόμενη ή ανεξάρτητη αναχώρηση προς τη χώρα καταγωγής, διέλευσης ή άλλη τρίτη χώρα, που υλοποιείται αυτοβούλως από τον υποψήφιο επιστροφής,
- βοηθούμενος εθελοντικός επαναπατρισμός: η επιστροφή του αλλοδαπού με τη βοήθεια του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης ή άλλων αρμόδιων εντεταλμένων οργανισμών,
- ελεγχόμενος οικειοθελής επαναπατρισμός: κάθε επιστροφή που πραγματοποιείται υπό τον άμεσο έλεγχο των αρχών του κράτους υποδοχής, με τη συναίνεση του ενδιαφερόμενου και χωρίς τη χρήση μέσων εξαναγκασμού,
- ακούσια επιστροφή: η υποχρεωτική επιστροφή στο κράτος καταγωγής, διέλευσης ή άλλο κράτος που πραγματοποιείται επί τη βάση διοικητικής ή δικαστικής πράξης,
- απομάκρυνση: το μέτρο της εκτέλεσης με το οποίο ο ενδιαφερόμενος μεταφέρεται εκτός του κράτους υποδοχής,
- διαταγή απέλασης: διοικητική ή δικαστική απόφαση που χρησιμεύει ως νομική βάση της απέλασης,
- επανεισοδοχή: η πράξη με την οποία ένα κράτος δέχεται την επανείσοδο ατόμου (ιδίου υπηκόου, υπηκόου τρίτης χώρας ή απάτριδα) για το οποίο αποδεικνύεται ότι παρανόμως εισήλθε, ευρίσκεται ή διαμένει σε άλλο κράτος,
- συμφωνία επανεισοδοχής: συμφωνία που καθορίζει τις αμοιβαίες υποχρεώσεις των συμβαλλομένων μερών καθώς και τις λεπτομερείς πρακτικές και λειτουργικές διαδικασίες για τη διευκόλυνση της επιστροφής και της διέλευσης των ατόμων που δεν πληρούν ή δεν πληρούν πλέον τις προϋποθέσεις εισόδου, παρουσίας ή διαμονής στο αιτούν κράτος,
- ασυνόδευτα παιδιά: παιδιά χωρισμένα και από τους δύο γονείς τους, που δεν συνοδεύονται από τον κατά το νόμο ή το έθιμο υπεύθυνο για την επιμέλειά τους ενήλικα, αλλά που μπορεί να συνοδεύονται από άλλους συγγενείς.

Σχόλια

1. Το νομικό περιεχόμενο των όρων και των εννοιών που χρησιμοποιούνται στον τομέα της απέλασης ή της ακούσιας επιστροφής διαφέρει πολύ στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Εξάλλου, τα ζητήματα που αφορούν στις διαδικασίες απομάκρυνσης ήδη έχουν συζητηθεί στους κόλπους πολλών διεθνών fora, ειδικότερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι κατευθυντήριες αρχές παραπέμπουν στην ορολογία που έχει υιοθετήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση ώστε να αποτραπεί ο κίνδυνος σύγχυσης λόγω της ορολογίας αλλά και να διευκολυνθεί η εφαρμογή τους στα κράτη μέλη που συμμετέχουν και σε άλλα διεθνή fora.

2. Έτσι, το Παράρτημα «Ορισμοί» των Κατευθυντηρίων Αρχών στηρίζεται κυρίως στην Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «σχετικά με την κοινοτική πολιτική επιστροφής των παρανόμως διαμενόντων» (COM (2002) 564). Εκτός από κάποιες τροποποιήσεις τυπικής μορφής οι μόνες διαφορές των δύο κειμένων αφορούν στους όρους που δεν περιλαμβάνονται στην προαναφερόμενη Ανακοίνωση (πρόκειται για τους ακόλουθους: το κράτος καταγωγής, κράτος επιστροφής, κράτος

υποδοχής, υπό απέλαση ή απελαυνόμενος αλλοδαπός, βοηθούμενος εθελοντικός επαναπατρισμός, ελεγχόμενος οικειοθελής επαναπατρισμός, ασυνόδευτα παιδιά).